

FREE THOUGHT.

Mėnesinis iliustruotas Mokslo ir Literatūros Laikraštis, leidžiamas Bendrovės "Laisvoji Mintis" Chicago, Ill. ir Scranton, Pa.

All communications must be addressed to "Laisvoji Mintis", 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., or 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

No. 13

Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Vasario (February) Mėnuo, 1911 m. II METAI
Entered as Second Class Matter July 29, 1910, at the Post Office at Chicago, Ill., under the Act of March 3, 1879 II-nd YEAR

Manager A. Olszewski, 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill.

I "Laisvosios Minties" Skaitytojus.

*****

Su šiuo 13 (I) numeriu mes pradėdame antrą "Laisvosios Minties" tomą ir antrus leidimo metus.

Kiekvienas geras ūkininkas, pasibaigus metams, pasižiūri į pralikusį laiką, ar nepatėmęs kokių klaidų, kad jų ateityje išsisaugojus; pasidairo, ką yra gero padaręs ir kokie darbai nėra užbaigti, kad žinotų, kas laukia jį artimoje ateityje. Taip pat ir mes norime nors apčiuopa dirbtelti į prabėgusį laiką ir pažvelgti į užstojusius jau metus; gal tuo būdu patėmysime, ką esame praleidę, ar pasiekėme tai, ką troškome pasiekti ir kas yra darytina pasekmingam savų idejų skelbimui ir vikinimui.

Kuomet pradėjome leisti "Laisvąją Mintį", daugelio net ir mūsų artimesnių draugų abejota, ar ne par anksti lietuviams teikti tokios pakraipos laikraštį; sakyta, kad mes nesusilauksime pritarimo, kad neįvyko anksčiaus daryti panašus bandymai ir tt. Teisybė, visi žinome, kad mūsų, išeivių, dvasiškos spėkos nėra labai didelės; be to žinome, kad ne visi prakilnesni užmanymai ir darbai susilaukia iš plačios minios medžiagiškos paramos. Nesiskųsdami, turime viešai pasakyti, kad mūsų, "Laisvosios Minties", dvasiškų spėkų niekas nepadaugino, niekas neparėmė mūsų, nors iš daugelio inteligentų, kaip amerikiečių, taip lygiai ir europiečių, tikėtasi paramos, o ir daugelio toji parama buvo žadėta. Matoma, kad liaudyje žinomoji patarlė: "pažadėsi — patiešysi, netesėsi — negriešysi" mūsų inteligentų yra bent šiame atveilyje gyveniman vikinama. Dirbome tatau vieni ir kas žino, ar mums būtų užtekę tų spėkų, jai nedžiugintų mus ir neragintų į darbą skaitytojų sąjausmas ir jų širdingi atsiliepinimai, kaip ir tai, kad tūlos mūsų paduotosios mintys rado atbalsį skaitytojų ir draugų tarpe. Ne pasigyrimui tai sakome, — taip ištikrųjų yra.

O kalbant apie medžiagiškas mūsų spėkas, reikia

pasakyti, kas visiems turi būti žinoma, jog kiekvieno lietuviško laikraščio pradžia visuomet yra sunki. Ką-gi belieka sakyti apie laikraštį tokios pakraipos, kaip kad "Laisvoji Mintis", kuri mūsų dvasiškijai atrodo baisiu įrankiu apšvietai platinti, o juk naujagadynišką apšvietą dvasiškija kaip įmanydama stengiasi slopyti ir vyti laukan. Mums stengėsi kenkti ne tik vietinė dvasiškija ir raštu ir žodžiu, bet ir jos pakviesti misijonieriai, čionykščių gyvenimo sąlygų nepažinę, viešai siekdino žmones neskaityti pirmeiviškų laikraščių, kurių pirmutinėje vietoje nurodinėjo "Laisvąją Mintį".

Vienok neveizint į trukumą spėkų ir į tai, kad pradžia buvo sunki, įžengėme į naujus metus ir esame pasiryžę nepasitraukti nuo pradėto darbo, kol spėkos pavelys.

Atsigrįžę atgal, į prabėgusius metus, pamatysime, kad "Laisvosios Minties" pakeltasai balsas rado atgarsį pas skaitytojus. "Laisvosios Minties" pradėta raginti žmones pasirūpinti įsteigti amžinąją stipendiją pamėnėjimui lietuvių pergalės ties Žalgiriu. Sumanymas yra jau įkūnytas; tam tikslui jau sudėta ir dar renkama pinigai. "Laisvoji Mintis" pakėlė klausimą atgaivinti Lietuvių Laisvamanių Susivienijimą; Susivienijimas jau pradeda gyvuoti, yra jau 6 kuopos, kurių sąnariai, kaip matosi, ne iš vardo sąnariais yra, bet nori dirbti ir dirba kultūros darbą. — Nėra tai pasigyrimai — ne, tik nurodome į darbo pasekmes; apie smulkesnes pasekmes kalbėti nėra reikalo, ir tų pačių nebūtume minėję, jai nebūtų reikalo parodyti, kad ir darbas su mažomis spėkomis ir neseniai pradėtas jau atneša vaisius.

Tiek apie tai, kas atlikta. Pažvelgkime dabar priekin, kas yra darytina, kad pradėtasai darbas eitų ir kad būtų dar vaisingesnis.

Ateityje visus laisviaus manančius žmones laukia didelis ir labai sunkus darbas. O į tą darbą turėsime stoti visi, kas tik branginame mokslo ir savos ypotos laisvę, ir tas darbas reikalauš spėkų, energijos ir pasišventimo. Turime omenėje tą kovą, kurią apskelbė neseniai Roma visai pasauli, iškeikdama modernizmą

(naujosios gdynės mokslą); tuo savo pasielgimu Roma pasakė svietui, kad jis turi atmesti naujosios gdynės ištyrimus, kad nepripazinti teisingų ir logiškų mokslo išvedimų, kad vien tik bažnyčios moksle, paremtame stebūklais, svietas gali rasti ir teisybę ir šviesą. Maža būtų to iškeikimo. Roma prisiekdino kuningus, kad jie kovos prieš naujosios gdynės mokslą.

Gyvenimo nuotikiai mums parodo, kad dvasiškija nori pagriebti į savo rankas ne tik dvasiškąją žmogaus pusę, kaip ji neva iš savo pašaukimo privalo daryti, bet smelkiasi į mūsų draugijinį gyvenimą, į valdžią, ir viską nori tempti ant tikėjimiško kurpalio, niekindama mokslą, o podraug varžydama proto ir sąžinės laisvę. Taip darė pirma, nesiekdinta, tad ko galima laukti iš jos, kuomet jai liepta daryti tai po prisiega?

Iš tos tad pusės ir gręsia pavojus laisvai manantiems žmonėms. Klausimas — kokia gali būti ta kova ir kaip ją reikia vesti, kad joje laimėti ir išeiti pergalėtojais, arba kokiais ginklais kovos su mumis dvasiškija, ir kokius ginklus turime vartoti mes, kad atsispyrus?

Kad dvasiškija rengiasi į kovą — tas aišku. Tik atsiminkime lietuvaites seseris Amerikoje, kurių būrys jau išsisklaidė po mūsų kaimelius. Be to įnagio dvasiškija turi sakyklas, iš kurių skelbia "Dievo žodį" ir mokina "krikščionis" kaip naikinti bedievius. Kuningų leidžiami ir vedami laikraščiai ir kningos cenzuruotais ir necenzuruotais žodžiais niekina visą tai, kas nėra kuningų užgirta ir kas nesutinka su jų mytais, surašytais šventraštyje. Tais pačiais įrankiais tik dar aštresnėje, reikia tikėtis, formoje jie ves kovą ir ateityje.

Iš mūsų pusės šiandien yra reikalaujamas darbas rimtesnis, tvirtesnis ir su didesniu pasišventimu. Priešais kuningų mokyklas, kuriose vaikai yra ir bus mokiniami nieko nemįslyti ir nieko nežinoti, turime rengti savas laisvas mokyklas; o kur nėra galima jas įtaisyti — leisti vaikus į valždios užlaikomas mokyklas, kuriose vaikai yra bent paliuosuoti nuo tikėjimo dalykų. Priešais sakyklas — mes privalome rengti viešas paskaitas ant rimtų moksliskų temų (daugiausia iš gamtos mokslų); nesant kam parūpinti paskaitas — galima skaityti ir iš spausdintų knigų, kurių mums užteks pradiniam išsilavinimui daugelyje mokslo šakų. Be to, jai nėra galima rengti viešus susirinkimus, tai apšviestiesnieji žmonės turi stengties prieiti prie tamsesniųjų, rinkties su jais į kuopeles, skaityti prieinamas jiems knigutes ir tt.; tokiu būdu atneš milžinišką naudą, užinteresuodami skaitymais tamsesniuosius, o paskui jie ir patį links prie skaitymo; tas reikėtų daryti ypač jaunuomenei — vaisiai bus neapsakomai gražūs, nes ar gali būti kas prakilnesnis, kaip atida-

rymas aklam akių ir parodymas jam saulės šviesos?*

Ant galo prieš kuningų laikraščius ir kningas mes privalome kelti pažangius moksliskus savo laikraščius ir moksliskas kningas, platinant juos kur ir kaip galima.

Be to viso dar vienas dalykas. Joksai darbas negali eiti pasekmingai, jai jis nėra vedamas organizuotu keliu. Aišku visiems, kad ten bus daugiau padaryta, kur dirbs dešimts žmonių krūvoje, negu ten, kur dirbs nors ir dešimts, bet išsiskirstę. Tatai reikia organizuoties būtinai. Tokia organizacija švietimosi tikslams — tai Lietuvių Laisvamanių Susvienijimas; linkėtina, kad kiekviename miestelyje būtų kuopelė. Jų darbais ateitis be abejo turėtų pasidžiaugti, nesa, jų darbams pasidėkavojant, plėtotų laisvoji žmogaus mintis ir į skurdų gyvenimą įpultų ne viena mokslo kibirkštėlė. Tais įrankiais, jai mes panaudosime juos tinkamai ir dirbsime neatsižvelgdami į kliūtis ir nesmagumus, o gal kartais ir užgauliojimus, mes pergalėsime priešus, kurie ruošiasi į kovą prieš mokslą.

Sulig mūsų pačių — kaip iki šiol, taip ir toliau nesitrauksime iš paskirto kelio: platinti tarp žmonių laisvąją mintį, talpinti laikraštyje naudingus straipsnius iš įvairių mokslo šakų, daboti gyvenimo bėgį, kad nuo jo neatsilikti patiems ir neatitraukti savo draugų-skaitytojų, ir eiti su visais į priekį, į šviesesnę ir geresnę ateitį. O kad mūsų darbas būtų tinkamiau atliekamas ir kad pats laikraštis su laiku taptų dideliu ir daug įvairiau vedamu ko ir daugelis skaitytojų geidžia — tai jau jūsų, Draugai-skaitytojai, dalykas. Jūs, jai prijaučiate mūsų darbui, turite suprasti jo siekinius ir permatyti pasekmes; o supratę tai, pañorėsite ir darbe pagelbėti. Te kiekvienas jūsų prikalbina nors vieną savo draugų užsirašyti "Laisvąją Mintį" — o nėra abejonės, kad į trumpą laiką "Laisvoji Mintis" tiek pasididintų ir įvairesnė taptų, kad būtų jūsų namuose kaipo pageidaujamas ir mylimas draugas.

* Šitų žodžių rašytojas susipazino tūlame Amerikos miestelyje su siuvėjų būreliu. Siuvėjai dirbo pas apšviestuosius lietuvį. Kas diena ateidavo pas juos pagyvenęs jau žmogus, neturįs tuo laiku darbo, ir kas diena skaitė, jiems dirbant, tai straipsnius iš laikraščių, tai šiaip naudingas kningas: "Spėka ir Medega", "Biologija", "Gamtos Istorija" ir tt. Ne visur tas galima daryti — už tai visur yra galima rinkties pasiskaitymui vakarais ir praleisti laiką besilavinant, kas atneš didesnę naudą, negu šiaip dykas laiko gaišinimas.

Broliai Grakchai.

Kovotojai už žemę ir laisvę senovės Romoje.*

300 m. prieš Kristų senovės Roma užvaldė visą Italiją. Romėnai rimtai rūpinosi praplatinti savo valdžią ir įkurti ją visur, kur tik galėjo pasiekti Romos ginklas.

600 su viršum metų prieš Kristų Romos cezaras Servius Tullius padalino visus gyventojus į penkis luomus. Pirmame luome buvo turtingiausias žmonės; jie turėjo karėse būti pilnai apsiginklavę ir apsišarvavę ir stoji pirmose legijonų eilėse. Antrą luomą tvėrė mažiau turtingi pyliciai. Trečią, ketvirtą ir penktą luomus — žmonės laipsniškai mažiau turėję turto užanus du luomus. Karėse tie luomai skyrėsi vieni nuo kitų tikta savo apsiginklavimu.

Iš pradžių, skirstant gyventojus į luomus, imta atidžion tikta įplaukimai iš žemės nuosavybės. Kas nebuvo žemės savininku, tas negalėjo dalyvauti nė karėse, nė žmonių sueigose, nors būtų ir labai turtingas.

493 m. prieš Kr. romėnai panaikino imperiją ir užvedė respubliką. Visą valstybę valdė senatas, susidedantis iš 3000 senatorių, kurie buvo renkami iš įžymiausių ir įtekmingiausių seniūnų. Senato nutarimus įvykdavo du konsuliai, renkami vieniems metams. Konsuliai, atitarnavę savo laiką, pereidavo į senatą.

Romėnai, kaip minėjome, buvo linkę platinti savo įtekme ir apimti svetimas šalis visur, kur tik galėjo pasiekti jų ginklas. Tatai nuolatinės karės dideliu sunkumu gulė ant bėdinų žmonių. Jie turėjo tarnauti šiaip kareiviais kariumenėje ir mokėjo mokėščius už laikymui jos ir apdengimui visokeriopų kariškų išlaidų. Par tai ūkininkai-kaimiečiai pamaži taip išskolindavo tai valstybei, tai šiaip pinguočiams, kad retas jų negalėjo išbristi iš skolų. Prie to — Romos įstatymai buvo taip prielankūs skolintojams, kad šie galėjo paversti į vergą savo skolininką, parduoti jį, kalinti iki išmokės skolą, net ir užmušti. Nemaža kenkdavo ūkininkams ir dalinimos žeme šeimynose, kas jau ir tuokart buvo žinoma; tatai jų būvis buvo visai neužvaidėtinas.

Patricijai, tai yra stambieji žemės savininkai, ne tiek daug nukentėdavo nuo karių. Paliekami ant ūkių vergai užtektinai juos pridabodavo ir apdirbdavo. Kad daugiaus žemės suteikus savo vaikams, dvarininkai užgriebdavo tam tikslui valstybės žemę.

Aiškus tatai dalykas, kad tarp turtingų žemės savininkų, patricijų, ir bėdinųjų, plebėjų, turėjo iškilti kova. Laike vienos nedidelės karės kariumenės dalis sukilo, apleido karės lauką ir sugrižo Romon. Sukilę

tuo laiku plebėjai pareikalavo, kad būtų palengvinta mokesčiai ir plebėjai prileidžiami prie šalies valdymo. Turtingieji luomai, pasitarę, sutiko priimti į Senatą du tribunu, kuriuos rinks plebėjai jų reikalų apgynimui ir užtarimui. Tribuno pareigoje buvo apsaugoti plebėjus nuo skriaudėjų ir neteisybės; jai kas skolinotojų temptų negalintį užsimokėti pilietį kalėjiman, tribunui užtekdavo priėjus pasakyti: "nepaveliju" — skolininkas būdavo paleidžiamas iki teismas, peržiūrėjęs bylą, išstardavo savo nuosprendį. Jai senatas nutardavo ką-nors priešingo plebėjų reikalams, tribūnas vienu žodžiu "nepaveliju" galėdavo atmesti ir panaikinti tokį nutarimą. Tribūno asmuo buvo nepaliečiamas. Net labjausiai neapkenčiami tribūnai galėjo liuosai vaikštinėti tarp įsiutusių patricijų.

Tribūnai kovojo už pilietiską, politiską ir tikėjimiską lygybę. Tam tikslui, t. y. iškovojimui lygybės, tribūnai priverstė patricijus surašinėti ir apskelbti įstatymus. Išrinkta 10 vyrų (decemviratą) ir jiems pavesta tai atlikti. Iki šiam laikui, mat, įstatymai tebuvo žinomi vieniems patricijams, par tai ir nebuvo galima įstatymais remties, norint ginties nuo ko nors iš augštesnių luomų. Pasidėkavojant tribūnams, įstatymai tapo išraižyti ant 12 varinių tobylių, kurios išstatyta ant pleciaus; prieš tas tobyčias jau nebuvo patricijų ir plebėjų — buvo tikta piliečiai.

Laiks nuo laiko pasirodydavo energiški ir veiklūs tribūnai, iškovoję šokių tokių palengvinimus plebėjams. 367 m. prieš Kr. apskelbta Sekstijaus ir Licinijo įstatymai, sulig kurių skolininkų sumokėti jau nuošimčiai turi būti atitraukti nuo skolos, o liekana skolos sumokėta trijų metų bėgyje. Niekas negalėjo užimti valstybės žemės daugiau par 125 deš.; uždrausta ant visuomeniskų ganyklų ganyti gyvulių daugiau par 100 raguočių ir 1.000 smulkiųjų. Kad samdininkams suteikti galę uždabauti įstatymais buvo nurodyta, kiek vergų gali užlaikyti žemės savininkai.

Tie tad įstatymai apdraudė Romos plebėjams bent iš dalies apmokamo darbo laisvę. Iki pat karei su Karthagena Romos žemdirbiai — kaimiečiai džiaugėsi šokia tokia gerove. Romos imperijos prasiplatimui kenkė turtinga Karthagenos respublika. Tatai Roma užsimanė išlupti Karthagenai savistovybę ir pavergti ją sau. Iš kilo karė, kuri tęsėsi 64 metus, ir Roma pergalėjo. Romėnai, laimėję tokioje ilgoje ir didelėje karėje, ėmė kauties ir su kitomis tautomis, kad jas sau pamušus ir prie Romos imperijos prijungus. Karės beveik be perstojo tęsėsi du šimtu metų; Roma virto galinga viešpatija, galingiausia ant visos žemės. Romos ponija tvirko neapsakomai; būdavojo sau puikiausius rūmus, puošėsi patjis ir puošė savo palocius brangiausiaisiais iškasiniais ir rankų darbais, kėlė didžiausias puotas, kurios viena kitą sekė be paliovos.

* Pagal K. Suzdalcev'ą.

Nuolatinēs karēs davē Romai daugybē vergū; vieniems išmirus ar sunykus, jų vieton nauji būriai plaukē iš karēs lauko. Dalis vergū dirbo visuomeniškus (valstybei reikalingus) darbus: tiesē vieskelius, kasē kanalus; be to tarnavo valdzios užlaikomiems įrėdnieams. Bet didelē daugybē vergū patekdavo į rankas šiaip privatinū žmoniū. Turčiai iš vergū turėjo savo duonkepūs, savus kalvūs, kurpiūs, siuvėjūs, raštininkūs, šiaip namū tarnūs, užveizdas ir tt. ir tt. Vergai dirbo ar vien tiktai pono užlaikymui, ar ir pardavimui irgi to paties pono naudai.

Romos didžponijos gerovē iškilō iš to, kad perpuolē ir nusigyveno kaimiečiai-žemdirbiai. Vergai su laiku veik visai išstūmē laukan ūkininkūs. Turtingi patricijai visokiais būdais prigaudavo ūkininkūs-kaimiečius ir užgriebdavo ne tik jų, bet ir visuomenēs ar valdzios žemēs plotūs. Išgrūsti ir išvyti iš kaimū žmonēs veržēsi miestuosna, kur visiems nusigyvenusiems piliečiams buvo dykai dalinama duona. Italijos miestuose tuokart ėmē atsirasti nuodai, nuo kuriū ateityje turėjo pražūti visa imperija. Tie nuodai buvo tame, kad, iš vienos pusēs, turtingi senatoriai ir nuomininkai turėjo neaprubėziuotą valdžią užkariautose šalyse, engē jas kaip išmanē ir imdavosi tankiai visai nežmoniškū įnagiū; iš antros pusēs — ištvirkusi nuo nieko neveikimo miestū liaudis, tačias gauja, nustojo visai garbēs ir šlovēs ir jieškojo bjauriausių ir baisiausių pasilinksmimū.

Tokuose tatai laikuose Romoje pradėjo veikti broliai Grakchai, Tiberijūs Sempronijūs ir Kajūs. Jų tėvas buvo senatorius. Jam pasimirus motina Kornelija davē puikū tais laikais ir visapusišką išsilavinimą kaip abiem sūnam, taip lygiai ir dukterei Sempronijai. Daugelis jaunikiū, tarpe jų ir Aigypso karaliūs, siuntē piršlius pas gražią ir jauną našlę, bet ši atmetē visūs, nesa pasišventē savo vaikams ir geidē išauklėti juos gerais ir teisingais žmonėmis. Pasakojama, kad sykį pas Korneliją atėjo jos kaimynė-draugē ir gyrēsi savo brangiais papuošalais; tuokart Kornelija pasišaukē savo vaikus ir tarē draugei rodydama vaikus: "Tu gireisi savo brangiais papuošalais, o dabar pažvelgk ir į mano auskarius; štai jie!"

Tiberijūs Grakchas, 16 metų amžiaus būdamas, nukeliavo Afrikon, kur dalyvavo karėje su Karthagena. Jo narsa, apsireiskusi laike šturmo Karthagenos priesiečio, Megeros, atkreipē į jį visū atidžią ir nuo to laiko jis tapo kariumenēs numylėtiniu. Dalyvavimas toje karėje Tiberijui buvo naudinga visai iš kito atžvilgio. Kariumenēs vadovo gietroje jis susieidavo su daugeliu išlavintū ir garsū tuo metu žmoniū. Jų ginčai ir kalbos auklėjo jauno Grakcho širdyje meilę tėvynēs ir didelę rūpą kovoti už žmoniū tiesas.

Iš Afrikos sugrįžęs Tiberijūs neilgai tegaišo Ro-

moje. Senatas paskyrē jį izdininku prie kariumenēs, kariavusios Ispanjoje. Karē nesisekē romėnams. Pas Numancijos miestą Romos kariumenē liko sumušta. Kariumenēs vadovas ėmē tarties su numantėnais, bet šie griežtai atsakē, kad jie su nieku nesitars apie taiką, kaip vien su Tiberiju Grakchu. Vadas buvo priverstas sutikti ir Tiberijūs greitai susitarē kaslink taikos ir išsiderėjęs Romos kariumenei laisvę pasišalinti nuo Numancijos, nors visą lystį (abazą) turėjo atiduoti priesams. Kaip Grakchas buvo visū, net pačių priesū, godojamas, parodo mums dar ir tas atsitikimas. Po karei, kuomet kariumenē pasišalino gana toli nuo Numancijos, Tiberijūs apsiziūrėjo, kad jis užmiršo lystyje savo užrašū kningą, o be jos jis negalētū išduoti senatui atskaitos iš savo tarnystēs. Tuomet Tiberijūs su keliais savo draugais grįžta į apleistą lystį ir prašo Numancijos vado sugražinti jam visūs raštūs, užmirštūs lystyje. Numantėnai kvietē Tiberijū miestan įeiti ir jis sutiko. Nesenai dar buvę priesai, numantėnai, priėmē Grakchą su jo draugais tikrai prieteliškai ir atidavē jam, kas buvo jo užmiršta.

Toksa tad buvo žmogūs, kuriam lemta buvo stoti už žmoniū beturčių tiesas ir paguldyti galvą už tą ideją.

Tiberijūs, sugrįžęs Romon, pradėjo manyti apie įkūnijimą savo užmanymo. Jis išstatē save kandidatū į žmoniū tribūnūs, tvirtai pasitikėdamas atsiekti atmainū liaudies būvio pagerinimui. Tai buvo 134 metuose pries užgimsiant Kristui.

Pirmučiausia Tiberijūs pareikalavo, kad būtų atnaujintas Licinijaus įstatymas, sulyg kurio niekas negalėjo turėti daugiau žemēs, kaip 125 dešimtinių. Dideliū žemēs plotū savininkai turėjo sugražinti savas žemes valstybei už tam tikrą atlyginimą. Kas metas turėjo būti renkama komisija iš trijų vyrū (triumviratas) apkainavimui žemēs, nurodymui koks turi būti duotas atlyginimas už atimtą nuo ponū žemę, ir padalinimui žemēs tarpe bėdinūjų bežemiū pyliečių. Žemē turėjo būti suteikiama žmonėms ne į visuotiną nuosavybę, bet į rendą su paveldėjimo tiesomis; nauji žemēs valdytojai turėjo mokėti neaugštūs mokesčius, bet parduoti neturėjo tiesos. Tokia tvarka pati savaimi draudē turčiams nupirkti nuo kaimiečio žemę ir pavaryti jį nuo ūkio.

"Miškiniai žvėriūs, gyvenantįs Italijoje, turi savo urvūs; kiekvienas jų pažysta savo prieglaudą, savo lizdą", — sako Tiberijūs. — "Tiktai tie, kas kariatūja ir miršta už Italiją, neturi nieko, išskyrūs šviesą ir orą; neramiai, be namo ir pastogēs, jie yra priversti valkioties su savo šeimynomis po visą šalį.

"Kariumenū vadai, raginantįs kareivius ginti nuo priesū savo šventnamius ir kapūs, meluoja, nesa nē vienas iš to milžiniško romėnū skaitliaus negali parodyti nē savū namū ugniavietēs, nē savū tėvū kapo. Vien už kitū turtūs ir ištvirkimą jie yra verčiami pralieti

savo kraują ir numirti. Jie yra vadinami pasaulės valdonais — o juk jie neturi nė sklypelio savos žemės!”

Visos Italijos kaimiečiai-ūkininkai džiaugsmingai sutikdavo panašias puikias Tiberijaus Grakcho kalbas; už tat turčiai siuto neapsakomai. Teisybės žodžiai juos gėlė.

Jie tad papirko antrąjį tribūną, Oktavijų, kuris savo tiesa uždrausti sustabdydavo visus Tiberijaus užmanymus. Tiberijus matė, kad su turčiais nelaimės nieko, nors jiems kai-kame ir nusileistų. Ir į savo užmanymą jis įveda mažą permainą: išbraukia tai, kad už atimamą žemę reikia ponams apmokėti, ir visą to klausimo apsvartymą ir nusprendimą atiduoda pačių žmonių sueigai. Pirm paduosiant žmonių tarybai, Tiberijus dar sykį bandė perkalbėti senatorius.

“Ar nėra teisinga”, kalbėjo jisai, “išsidalinti bendrą savastį? Ar doras ir geras pilietis ne yra vertesnis už tarną, ar ne naudingesnis yra kareivis, negu negabus kariauti žmogus? ar ne geresnis yra draugas už šnipą? Ginklų spēka męs užvaldėme didelius žemės plotus ir, turėdami viltį užkariauti likusią dalį apgyventos žemės, męs galime atsiekti tai drąsa ir dora, o jai ne — męs prazudysime ir tai ką įgijome, nesa pasirodysime silpni ir godūs.”

Paskui Tiberijus liepė raštininkui skaityti savo įstatymą ir pradėti balsuoti. Oktavijus uždraudė tai padaryti ir susirinkimas išsiskirstė. Priešai, mat, tikėjosi kad Tiberijus paims atgal savo įstatymą, bet jis to nepadarė, o atidėjo apsvartymą iki kitam susirinkimui. Kaip tribūnas, turįs galę ginti žmonių reikalus, jisai uždarė valstybės išdą, uždraudė svarstyti teismuose bylas, nepavelijo senatui rinkties ir tt. Tokiu būdu jis vienas sustabdė visą valstybės gyvenimą vien dėlto, kad jo sumanytas žmonių naudai įstatymas neliko pervesdintas.

Prisiartino sekantis susirinkimas ir su juo galūtinis jau balsavimas. Vėl suėjo abudu tribūnu. Grakchas karštai ir pertikrinančiai maldavo savo draugą Oktavijų stoti už visų žmonių reikalus, bet šis, patricijų papirktas, nė nemanė remti Tiberijų. Tuokart nutarė griebties paskučiausio ginklo. Jis atsikreipė į susirinkimą ir liepė nubalsuoti: “ar žmonės nori turėti tribūnu Oktavijų, kuris eina prieš žmonių reikalus?” Žinoma, tokiu pasiūlymu Tiberijus paniekino Romos tiesas, sulig kurių įstatymai buvo vyresni už žmonių norus.

Balsavimas atsibuvo skyriuose, arba tribose. Kuomet septyniolika tribų nubalsavo prieš Oktavijų, Tiberijus apkaltino Oktavijų ir akyveizdoje visų žmonių dar sykį meldė jį stoti už žmonių reikalus. Oktavijus sviravo; gal jis ir būtų nusilenkęs prieš Tiberijų, bet, pamatęs juodais rūbais pasirėdžiusius patricijus,

pasiliko prie savo nuomonės ir nepristojo prie Tiberijaus. Balsavimas užsibaigė ir Oktavijus pripažinta nevertu būti ir vadinties žmonių tribūnu. Jo vieton tapo išrinktas Tiberijaus šalininkas Mummijus. Kuomet prieita prie balsavimo Tiberijaus įstatymo — vienbalsiai jis tapo priimtas visos žmonių sueigos.

Įvikinimui to įstatymo buvo išrinkta komisija iš trijų ypatų, ir ton komisijon iėjo pats Tiberijus, jo brolis Kajus ir Tiberijaus uošvis Appijus Klaudijus. Komisijai pradėjus darbą, pasirodė daugybė įvairių kliūčių. Stambieji žemės savininkai, prieš kuriuos tas įstatymas turėjo veikti, kur ir kaip galėdami trukdė komisijos darbus. Greta to iškilo ir naujas klausimas: iškur imti reikalingi pinigai, kad aprūpinus naujus ūkininkus padargais ir gyvuliais; valstybės išdas buvo tuščias. Netikėtas atsitikimas ir čia pagelbėjo Tiberijui. Pasimirė Pergamo karalius ir visus savo turtus užrašė Romos valstybei. Tiberijus tą mirusio karaliaus palikimą apvertė žmonių naudai. Užrašytosios žemės tapo paskaldytos į atskirus ūkius ir padalintos žmonėms.

Tiberijaus tarnystės laikas baigėsi ir buvo laukiami rinkimai naujo tribūno. Tiberijus suprato, kad, jai liks išrinktas jo vieton kas kitas, tai visas jo planas pragaiš, neatsiras toks pastovus žmogus, kurs galėtų ir norėtų atsispirti prieš patricijus ir vesti užmanytą ir jau pradėtą darbą iki galui. Kad palikti antrą metų tribūnu, Tiberijus vėl pasistatė kandidatų į tą urėdą. Rinkimų dienoje visa liaudis vienbalsiai rinko Tiberijų. Turčiai išsigando ir ėmė rėkti, kad negalima yra būti tribūnu du metu paeiliui. Iškilo peštynės tarp Tiberijaus šalininkų ir priešų; tame tatau susirinkime Tiberijus tapo užmuštas ir jo lavonas įmesta į Tibro upę.

Pražuvo Tiberijus, kovojęs už žmonių tiesas, bet jo pradėtasai darbas nedingo. Dešimtį metų vėliau taip-pat už žmonių reikalus kovojo Tiberijaus brolis, Kajus Grakchas. Kajus žinojo, kad ir jį laukia brolio likimas, bet meilė žmonių privertė jį drąsiai eiti pirmyn ir nesibijoti nieko. Jis aiškino žmonėms netikusius valdžios darbus ir šaukė į susirinkimą.

“Mūsų tėvai ir tėvų tėvai gerbdavo žmonių tribūną ir nubaustų kiekvieną, kas tik atsidrąsintų jį įžeisti, o mano brolių visiems matant nuzūdė už žmonių reikalų gynimą, — žmogžūdziai pasiliko nenubausti. Jo draugus be jokio teismo sukūšo į kalėjimus ir užmušė, nors mūsų įstatymai tepavelija bausti teismui nusprendus.”

Prie Tiberijaus įstatymo apie žemę Kajus pridėjo dar naujus, sulig kurių valdžia turėjo duoti žmonėms javus už papigintą kainą. Be to patarė, kad valstybės išdas turi suteikti kareiviams drapanas, kad kareiviavimo laikas būtų sutrumpintas, kad balsavimo

tiesas turėtų visos Italijos tautos. Kad suteikus darbą bedarbiams, jis išreikalavo Senato nutarimo apie taisyklą senų ir pratisimą naujų kelių. Kajus veikė labai atsargiai; pirm negu pradėti atimti iš turčių žemę, jis visa eile nutarimų stengėsi įgyti žmonių prielankumą. Neturtingiems žemdirbiams jisai įrengė daugelį kolonijų Azijoje ir Afrikoje.

Patricijai atspėjo Kajaus norus ir permatė jo planus. Jam tatau nesant Romoje, jie papirko antrąjį tribūną, Livijų Druzą. Livijus įvairiais neapmąstytais ir nieko tikro neturinčiais pažadėjimais ir veidmainystėmis bandė patraukti liaudį nuo Grakcho ir įkalbėti jai, kad vienintėlis žmonių draugas ir prietelius yra senatas, o ne kas kitas, ir kad tiktai iš senato žmonės gali laukti sau palengvinimų. Kajui išvažiavus iš Romos, Druzas pasiūlė įsteigti pačioje Italijoje 12 kolonijų, kuriose galėtų apsigyventi 36 tūkstančiai žmonių. Žmonės nesuprato Druzo veidmainystės ir priėmė tą jo įstatymą. Bet tas įstatymas buvo neįvirkinamas jau ir dėl tos priežasties, kad pačioje Italijoje nebuvo tiek žemės, kad išsitetktų toksai skaitlius naujų ūkininkų. Paskui Livijus panaikino Grakchų įstatymą ir tuo, kad žemė turi būti suteikiama žmonėms ne rendon, kaip Grakchai buvo pervesdinę, bet savastin.

Kuomet Kajus sugrįžo Romon — žmonių mintys jau buvo persikeitusios, nebebuvo jie prielankūs jam, kaip kitą sykį. Mat, pasidėkavojant Livijaus Druzo gudrygei, jie įtikėjo, kad geriausias jų globėjas ir geradaris — tai Romos senatas.

Paskui buvo net pasiūlyta, kad panaikinti Grakcho įsteigtoji kolonija. To įnešimo apsvaistymo dienoje Kajus su savo šalininkais stovėjo nuošaliai, laukdami balsavimo. Prie jų priėjo vienas konsulio tarnų ir sušuko: „Šalin, netikę piliečiai! Užleiskite vietą geriems!“ ir pakėlė ranką, tarsi norėdamas užgauti Grakchą. Tą įrėdnį žmonės užmušė ir patys išsiskirstė. Ant rytojaus, kad išsisaugojus maišto, Kapitolių užėmė kareiviai ir pirkliai su apsiginklavusiais vergais.

Kajus ir jo draugai, matydami tuos Senato prisiruošimus, apginklavo savo šalininkus ir užėmė Aventino kalną. Kajui patarus pasiūsta deputatas taryboms su Senatu apie taiką, bet senatas, išvadinę juos maištininkais, deputato nepriėmė ir pareikalavo, kad sukilėliai iš savo noro ateitų ir pasivestų teismui. Sukilėliai nesutiko. Tada konsulis liepė kareiviams užimti Aventino kalną. Po neilgai tetrukusiam pasipriešinimui iš pusės sukilėlių senatas laimėjo.

Kajus, besigelbėdamas iš Aventino, paslydo ir išsisuko koją. Supratęs, kad jo dalykas jau galūtinai yra praloštas, išsitraukė kardą ir pervėrė juo savo krūtinę, mirdamas, tokiu būdu, už žmonių gerovę ir už jų tiesas.

Dėlei žmonių gerovės abu Grakchu neteko gyvas-

ties. Vardai tų dviejų brolių užima labai augštą vietą tarpe visos daugybės kitų žmonių, stojusių už visuomenės labą ir ateitį. Žmonės, užburti melagingomis kalbomis ir dar labiau melagingais pažadėjimais, pasitraukė nuo savo prietelių ir kovotojų, nemokėjo apginti savo atstovus, tad brangiai ir atmokėjo už savo lengvatikybę. Parimirus Grakchams, turčiai užgriebė į savo rankas visą valdžią ir iš šaknų išnaikino Grakchų įvesdintus įstatymus.

Laikams bėgant žmonės pamatė savo klaidą. Atsiėjus blogai, jie prisiminė savo apgynėjus, tuos pačius, kuriuos buvo apleidę; ėmė gerbti jų atmintį ir tos pagarbos išreiškimui pastatė jiems paminklus.

Žemės Vaiks.

A. Orlov.

Bažnyčia ir Viešpatija.

(Iš maskoliškos kalbos sulietuvino Parygožėnas).

(Žiūr. "L. M." No 11).

Bet ta naudingoji bažnyčios rolė viduramžių gyvenime ėmė krypti puoliman, ir bažnyčia pradėjo kenkti tolesniam plėtojimuisi ūkiškojo ir dvasiškojo viešpatijos gyvenimo. Nesuskaitytini turtai, be atodairos ir viešpatavimas ant minių su visu ištvirkino popiežių ir kuningus. Vyskupų ir kitos augštesnės dvasiškos vietos buvo nuolatos pardavinėjamos beveik kuone ant turgaus. Petras Damiani, kurs rustavo dėlei papiktinančio kuningijos gyvenimo, atrodė, kad, pvd. Milane beveik kiekvienas kuningas įgijo sau vietą už pinigų ir kiekvienas turėjo savą sugulovę. Kuningai beveik nesislėpdami laikydavo po vieną ir net po keletą gulčių ir tankiai tiesiog gyrėsi savo neįstatymiškais vaikais ir šeimyna. Girtybė ir ištvirkimas buvo laikomi nepaprastoje pagarboje ir labai pasiplatinę tarp baltosios ir juodosios kuningijos. Bet tai vis dar balta buvo prieš tą, ką jie darydavo su baudžiauninkais, pagriebtais arabais ir kitais suimniais: jie pirkliavo jais plačių plačiausiai, pardavinėdami juos, kaip belaisvius, vergijon per žydus ir arabus į Aziją ir Afriką. Ypačiai plačią pirklybą jie vedė, nelaisvėn parduodami vaikus arabų ir baudžiauninkų. Kuningija ėmė plačiai pirkliauti relikvijomis. Veikia dalykas atėjo iki to, kad popiežiai užsiėmė pardovu kiekvienam, kas tik galėjo užmokėti, taip vadinamų indulgencijų, būtent laisčių, atleidžiančių nuodėmes, ne tik praėjusias, bet, už tam tikrą pamokėjimą, ir visas įvyksiančias. Popiežiai taipgi ėmė pirkliauti vyskupų vietomis, kas historijo

je žinoma yra po vardu simonijos. Pirkliauti vaikais ir belaisviais nesibjaurėjo taipgi nė popiežiai: bent prieš popiežių Adrianą buvo tiesiog pakeltas skundas, kam jis pardavinėdavo savus vasalus Saracenų vergijon. Ciesoriui Karoliui Didžiamjam prisiejo ištyrinėti tas dalykas, ir jis tikrai rado, kad toks bjaurus pardavinėjimas belaisvių vergijon atliekamas buvo uoste Čivita-Vekkijs. Negeisdamas paskelbti šitą begėdingą buitį, jis neužkabino popiežiaus, bet atėmė nuo jo savo globą. Popiežijos nupuolimas priėjo iki to, kad ji tapo prastu valdymu grovų Tuskulaniškių ir kartais pereinėjo nuo pasileidusių moterų ant jų numylėtinių

Copyrighted 1907 by the Truth Seeker Co. New York, N. Y.

Inkvizicijos Auka.

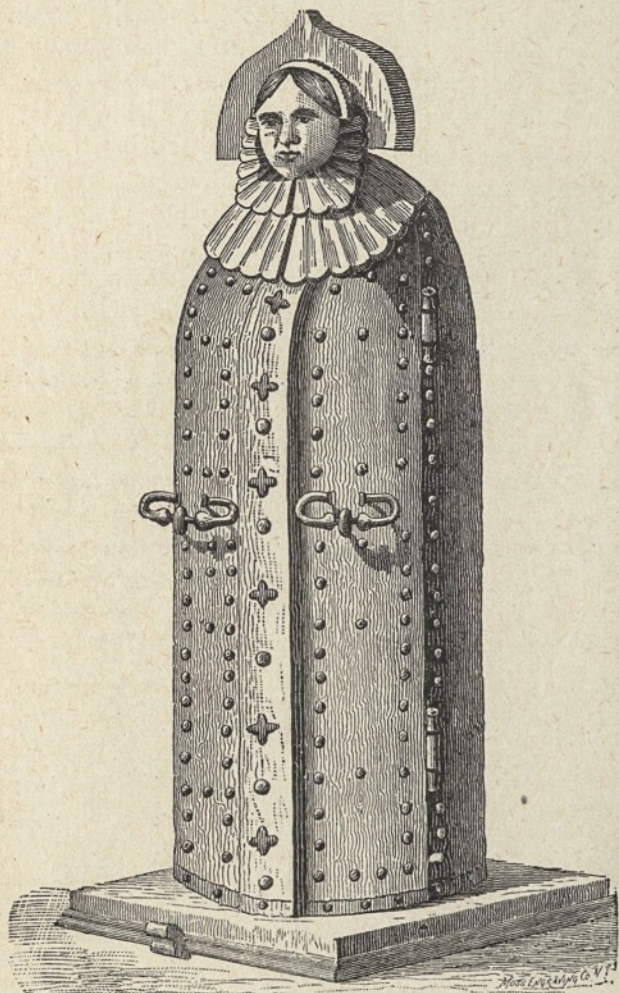
ar neįstatymiškų sūnų, o nuo 1044 m. ją tiesiog pardavinėjo už pinigų. Popiežius Jonas XXIII nesibjaurėjo, pvd., pardavinėti vieną ir tą pačią dvasišką vietą po keletą kartų, apgaudinėdamas vieną pirkiką naudon kito, iki toji vieta pateko tam, kas davė daugiau už visus; tasai popiežius taipgi pardavinėjo leidimus patvirkimui, lošimo namams ir užsiėmimui palukėmyste (kas buvo aštriai persekiojama viduramžiuose). Tame laikmetyje net į priežodį įėjo sakyti: "girtas kaip popiežius". Bet stebėtiniausia buvo už viską tai, kad tarp

popiežių ir kuningijos ėmė platintiesi tikras netikėjimas, tankiai palydimas atviru pajuokimu ir net pasišaipymu iš to, ką tikintieji katalikai laikė už šventų švenčiausią, neužginčijamą ir nepalytėtiną.

Prieš popiežių Bonifacą VIII, kurs vedė su Prancūzijos karaliumi Pilypu Gražiuoju atkaklią karę už tiesą imti nesuskaitytinas pagalves nuo Prancūzijos gyventojų, buvo pakelti du kartu (vieną kart jam gyvam esant, kitą kart — jam pasimirus kalėjime) baisūs tame laike apskundimai už netikėjimą, Dievo niekinimą ir kitus prasikaltimus. Šitie apskundimai taip stebėtini, kad mes bent svarbiausius priduriame. Svarbiausiais apkaltinimo punktais, kuriuos stengėsi padėti kaip tikrai atrodytus, regis, buvo šitokie: * "kad Bonifacas išreikšdavęs nuomonę, jog dieviškojo įstatymo suvisu nesa, ir kad tai, kas laikoma esti tokiu įstatymu, yra grynu prasimanymu žmonių, norinčių dėl savų siekių laikyti liaudį baimėje bausimais amžinosios bausmės; kad šnekėti apie gimimą iš mergos yra paikystė, nesa tokis gimimas negalimas; kad neteisinga tikrinti, būk duona pasiverčia Kristaus kūnu; kad krikščionybė yra melas. dėlto, kad svajoja apie būsiančiąją gyvatą, kuriai tačiaus nesiranda kitokių atrodymų, kaip tik atrodymai suteikiami svajotojų." Atrodinėjo, kad popiežius šnekėjęs: "tegul Dievas daro su manimi būsimame gyvenime piktų pikčiausią, ką Jis tik nesumanytų; aš tikiu taip, kaip privalo tikėti kiekvienas apšviestas žmogus; liaudis tiki kitaip. Mes privalome kalbėti taip, kaip tai daro liaudis, o tikėti ir manyti taip, kaip nedaugelis." Žmonės, girdėjęsiję šitą ginčą su tūlais paryžėnais, tikrino po prisiega, kad jis priminėjęs, tarp kitko, jog "nė kūnas, nė dūšia neprisikels iš naujo". Kiti liūdijo, kad jis "netikėjo nė į prisikėlimą iš numirusių, nė į bažnyčios sakramentus, ir sakė nesa nuodėmė lytiški pasigardinimai." Primicerio Šv. Jono bažnyčios Neapolyje tvirtino, kad dar kardinolu būdamas, Bonifacas šitai pasakęs: "tegul man tik Dievas duoda, kas gera, šitame gyvenime, o apie būsimąjį man niekas nerūpi. Žmogus neabjaus turi dūšią kaip koks gyvulus. Ar esi matęs ką-nors prisikėlusį iš numirusiųjų?" Jam patikdavo pasišaipymas iš palaimintosios Mergelės, nesa — sakydavo jis — nedaugiau ji merga buvo kaip kad mano motyna." Apie būtį Kristaus hostijoje jis sakydavo: "ten niekas kitas kaip tešla." Tris ricieriai iš Lukkos liūdijo, kad tūliems garbiems pasiuntiniams, kurių vardus jie pasakė, esant pas popiežių jubilėjaus laike, tūlas kuningas meldė Jėzaus pasigailėti vieno nesena mirusio žmogaus; tad Bonifacas visus nustebino, tardamas: "Koks jis kvailys, kad maldauja Kristaus! Jis sau nepagelbėjo, tad kaip jis galėtų pagelbėti kitiems? Jis nebuvu sūnumi Dievo, o tik guvus žmogus ir didelis

* Draper'io *History of the intellectual development of Europe*, II. š. 87.

veidmainys....” Sykį senas dievotas Sicilijos admirolas, Rogero Loria, Popiežiaus būtyje pasisakė, kad, jaigu jis būtų miręs prie tam tikros progos, jis lukėš, jog Kristus jo pasigailės. Bonifacas atsiliepė: “Kristus nebuvo sūnumi Dievo! Jis buvo žmogumi, kurs gērē ir valgē kaip mēs; Jis niekados neprisikėlē

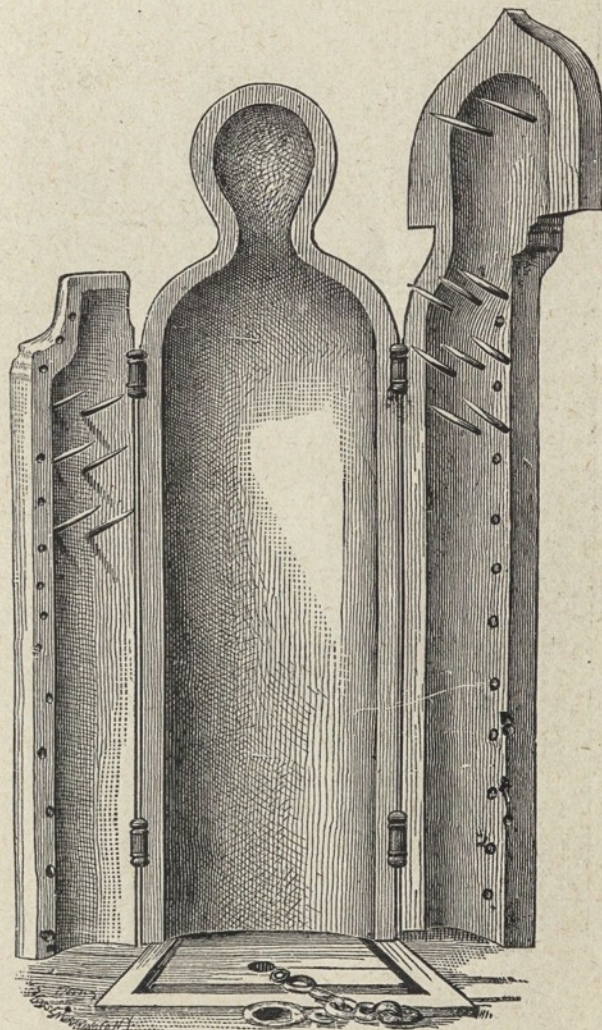
Copyrighted 1907 by the Truth Seeker Co., New York, N. Y.

Geležinė merga, kurioje kankindavo žmones inkvizicijos laikuose.

iš numirusių; joks žmogus neprisikėlē. Aš esmi daug galingesnis už Jį. Aš galiu kam duoti karalystę ir nužeminti karalius....” Kai-kurie liūdininkai pasakojo tokius niekus ir žemus dalykus iš jo privatiško gyvenimo, kurių nėra galima atkartoti mūsų amžiuje. — Šitame atvėjuje nesvarbu yra, kiek teisingi buvo visi šitie apkaltinimai, kraunami ant Bonifaco. Bet jaigu nors du ar tris iš jų teisingi (o apie tatai nėra galima abejoti), tad jau tai ganėtinai atrodo, kaip gilus netikėjimas ir ištvirkimas viešpatavo popiežių tarpe.

Vienok, nežiūrint į visą popiežijos supuvimą, ji netik drūčiai viešpatavo, bet XI ir XII-me metašimtyje įgijo dar didesnę įtkmę, jaigu ne vidujinę į dūšias tikinčiųjų, tai bent draugijos ir viešpatijos gyvenime. Ypatingai sudrūtina popiežių galybę XI-me metašimtyje

popiežius Gregoras VII. Jis rįžosi atsiremti ant smurčiųjų normanų, su kurių pagalba jam pasiseka pergaleti kovoje su Germanijos cesoriumi Heinrichiu. Šitam prisiėjo pėsčiam, žimos speigose, persidangyti į Italiją par Alpus ir žemai nusilenkti prieš popiežių. Čion, pas popiežiaus dvarą, Heinrichis turėjo išbūti tris dienas klupsčias ir basas — parodymui pakarnumo ir taikumo prieš popiežių. Tai buvo didesnis įgalėjimas svietiškos vyresnybės, negu kuomet nors popiežiai galėję būtų svajoti. Džiaugsmas popiežiaus, kad taip pergalejo svietiskąją vyresnybę, išreikštas liko šitame nutarime Lateraniškojo konsiliumo, sušaukto dėl kovos su Heinrichiu: “Vienas tik popiežius tegali nešioti vardą visatino val-

Copyrighted 1907 by the Truth Seeker Co., New York, N. Y.

Geležinė merga atdara aukos apkabinimui.

dymiero; jis vienas teturi tiesą numesti vyskopus; jo legatai turi tiesą pirmsėdžiauti tarp vyskupų, susirenkančių konsiliuman; popiežius gali numesti neatvykusius prelatus; jis tik vienas teturi tiesą užsidėti cessoriškas regalijas; viešpačiai privalo bučiuoti jam koją, ir tiktai jam; jis turi tiesą numesti cesorius ir joks synodas ar konsiliumas, sušauktas be jo leidimo, negali vadinties

visatinu; nė jokia kninga negali būti pripažinta kanoniška be jo valdžios; jo nutarimas negali niekieno būti atmainytas, o jis gali atmainyti nutarimus visų; Romos bažnyčia buvo, yra ir bus neklaidinga; kiekvienas, kurs nesutinka su tuomi, pasiliauja buvęs kataliku-kriščioniu, ir, galiaus, pavaldiniai gai būti paliuosuoti nuo prisiegos tikrumo begarbiams viešpačiams". Tai buvo didžiausias pražydimas išlaukinės popiežių galybės, o tuo pačiu laiku popiežija liego po našta beprotiško liuono, beprotiško eikvojimo piningų nesuskaitomiems slaptiems ir atviriems popiežių siekiams. Rinkliavos iš Vakarinės Europos labai popiežių ėjo kassyk nepakeltinos ir — drauge su begėdingais papročiais, su eikštėn kas kart išėinančiomis piktadarystėmis ir nelabystėmis — kurstė pamišimą tarp tikinčiųjų katalikų. Būk kas nebuve, popiežijai prisiėjo palaikyti savo galingumą, godojimą savės, o svarbiaus už viską — plaukimą piningų be paliovos.... Ir tam visam surasta naujas įrankis, kurs laikinai, iš tiesų, dar labjauš sudrūtino ženklumą ir įtekne popiežių ir įteikė popiežiams piningus, bet kurs podraugs savose pasekmėse paardė šitąjį popiežių ženklumą ir visos Romos bažnyčios ir pavertė šitąja kliūčia tolesniam draugijiniam plėtojimuisi viešpatijų Vakarinėje Europoje. Tuomi įrankiu buvo kryžėiviškos kelionės rytuosna dėl užkariavimo ir atėmimo iš rankų netikių (turkų ir arabų) šventųjų kriščionijos vietų. Tos kryž-kelionės pastūmė rytuosna tytveikas visokių užkariautojų ir minias žemesniųjų gyventojų. Šitasias varė į kryžiaus keliones galūtinias kiekvieno turtų pairimas. Taip ar kitaip, popiežija laike kryžėiviškųjų kelionių žydėjo, davinėjo paliepinus viešpačiams, kurie turėjo paeiliui dalyvauti tose kelionėse ir, tokiu būdu, lyg tapę būtų pasiuntiniais, pildančiais šventąją popiežių valią.

Kryžėiviškosios kelionės tūlam laikui pakylėjo taipgi religišką gaivumą ir įtikėjimą bažnyčiai, kuri taip įtėmytinai ėmė pulti apie tą laiką. Bet-gi tos kryžėiviškosios kelionės nešė mirtį popiežių ir Romos bažnyčios galybei. Dalykas tame, kad tos kelionės suartino Vakarinę Europą su Rytai, sutvėrė gaivią pirklybą, išplėtojo pasmagintus mainus pirkinių tų ir kitų šalių, supažindino europiečius su daugeliu remeslų, privertė juos, dėlei tos-gi pirklybos, sunkiai užsiimti išplėtojimu remeslų mokslų ir jureivystės.... Nuo to laiko Europai atsidarė turtingos turgavietės, kur galima buvo parduoti javus ir skūras, visokius žalius ir kitokius produktus, kurie seniaus pasilikdavo ant vietos. Tai suteikė galėjimą paversti pininguosna produktus kaimo ūkio ir remeslų, o su pagalba piningų lengviaus ir greičiaus išplatinti išdirbystę tų-gi pačių produktų. Atsirado godumas piningų ir pralobimas. Sulig išsiplėtojimą pirklybos, mainų pirkiniiais, galėjimą visus produktus-pardavinius paversti į piningus, bažnyčia taipgi ėmė smagiai pardavinėti savus produktus žemdirbystės

ir remeslų šalin, versti juos į piningus, taupyti piningiskus turtus. O tatai vedė prie mažėjimo rūpeštungume bažnyčios ir vienuolynų apie suubagėjusius ir alkstančius gyventojus: piningais ir turtais bažnyčiai mažiau besinorėjo dalintiesi, negu žaliais produktais, kurių juk nė nebuvo kur iškišti. Tokiu būdu, rolė palaikymo alkstančiųjų gyventojų ėmė ilgainiui virsti į nieką. Atbulai, bažnyčioje išsiskėtė nemieruotinas troškulys piningiško praturtumo. Turėdama galę pardavinėti savus produktus ir paversti juos į piningus, bažnyčia ėmė drūčiai alinti savo baudžiauninkus-sodiečius. Ir veikiai popiežija bei vienuolynai tapo apsinkintiems rinkliavomis gyventojams tiesiog neapkestiniais. Blėdinga, parazitiskoji popiežijos ir vienuolynų rolė tapo atjaučiama nuo viršaus iki žemumos, pradedant nuo karalių ir kuningaikščių, o baigiant paskutiniuoku baudžiauninku: lygiai kaip vieniams, taip ir kitiems par dideli turtais, godumas ir padaugintos rinkliavos, praleidžiamos ant beprotiško liuono ir ištvirkimo popiežijos ir vienuolynų, tapo krišlu akyje nuo kurio šiaip ar taip visi norėjo atsikratyti. Ir svietiški viešpačiai bei kuningaikščiai nepraleidžia progos, kur galima, atsikratyti nuo rinkliavų "Petragrašio", skabyti nuo vienuolynų dalį jų brangenybių, jų žemiškų lobių; o žemesnęją baltąją kuningiją jie stengiasi vis daugiau ir daugiau pavergti po savo valdžia, paversdami juos, kur galima, į savus priklausnius tarnus, į savus urėdninkus.

Drauge su augančiu liuonu, godumu, sugedimu ir patvirkimu bažnyčios, puolinėjo ženklumas šitosios, kaipo perstatytojos ir sodintojos mokslo, technikos ir kultūros. Susipažinimas ir gaivūs susinėsimai su Rytai, su arabiškąja kultūra, kuri prigėlbėjo pražydeti gamtos mokslams, išsiplėtoję mainai pardaviniais ir išdirbystė pardavinių sukeldino reikalingumą toliaus ir gana skubiai plėtoti mokslą ir techniką, paplatinti protišką apiregę, su liuosėniu atsinėsimu į visokeriopus klausimus gyvenimo, religijos ir visatino išmanymo aplinkui besidarancio tikrumo. Naujas, kapitalistiškas pirkinių išdirbimas ir, prjekin kumštelėtas per susinėsimus su Rytai, per kryžėiviškąsias keliones, augimas miestų, miestinių, krutesnių gyventojų, visatinai, pagamino didesnį krutumą ir greitumą išsiplėtojime ūkiškojo, draugijinio ir dvasiško Vakarų Europos tautų gyvenimo, išaugo kritiškas atsinėsimas į senąją tvarką religiškame ir draugijiniame gyvenime.

Žinoma, katalikų bažnyčia turėjosi ir negalėjo nesipriešinti naujai dvasiai, naujiems reikalavimams, naujoms pastangoms ir gemančioms naujoms formoms draugijinio ir protiškojo Europos gyvenimo. Ir ji tapo nedraugu mokslo ir kultūros (kaip kad šiandien "modernizmo"). Bažnyčia pasirūpino piešti visus senesnius laimėjimus mokslo, gamtiškai moksliško pažinojimo, besiplėtojančios draugijinės ir filosofiškos minties nesutaikomais neprieteliais religijos ir dieviškų

jų įstaių. Išsiskečia tamsi, kruvina gadyne religišku persekiojimų ant visų, kas drįsta manyti truputį kitaip, negu tai leido Romos bažnyčia. Išdygsta baisūs inkvizicijos teismai, kurie dėlei mažiausiojo nužvelgimo apskelbė heretiku ir degino ant laužo arba užkankydavo netikėtiniuose dėlei savo nežmoniško žiaurumo kvotimuose.... Gaišo minia liaudies, gaišo žydai, gaišo įtikintieji katalikai. Be pagailos degindavo visus, kuriuos nors mažų-mažiausiai galima buvo nužvelgti beužsiimant gamtos mokslais. Gaišo mintytojai ir filosofai, kurie stengėsi nors mažumytį praplatinti ir apšviesti žmonių apiregę, buvusią tokia siaura ir tamsia. Taip dingo garsus filosofas Džordano Bruno, nukentėjo dar garsesnis fizikas Galilei; nėra reikalo kalbėti apie tuos.

Jonas Huss'as.

kurie stengėsi kritikuoti bažnyčią ir apsiskelbė atvirais heretikais: šitie gaišo ypatingai vyliugišku ir negailingū būdu. Priminsime bent vylingą mirtį Jono Husso, kurs buvo pakviestas į konsiliumą ir sudegintas sulig tojo nutarimą, nežiūrint į tai, kad ciesorius Sigismundas išdavė jam apsaugos (gleito) raštą ir galvojosi už jo ypatos nepalytėtinumą. Taip pat gaišo monachas Savonarola, kurs karštai išmėtinėjo ištvirkimą ir pasileidimą kuningijos, ir daugelis kitų, kurie tik išdrįso pakelti balsą prieš besidarancias katalikų bažnyčioje nesuomones, prieš jos neišgalėtiną protišką spaudimą. Bažnyčia liovėsi tarnavusi medžiagiškiems ir dvasiškiems reikalams: šitieji peraugo ją — ir jiji pavirto į parazitą, iščiulpiantį visus medžiagiškus ir protiškus syvus iš žmonių kūno ir dūšios Romos katalikų viešpatijų. Viskas ėjo prieš ją, ir ji neišvengtina ėjo priešais viską. Ir nors spėkos jos silpnyn ėjo, ji vis-gi baisiai tramdė medžiagiškąjį ir kultūriškąjį plėtojimąsi Europos. Neapkentimas bažnyčios vis au-

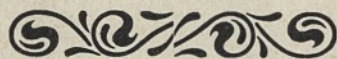
go ir augo. Visi sluogsniai gyventojų, neišskiriant viešpačių ir karalių, nesustabdomai stengėsi taip ar kitaip atsiliuosuoti nuo jos spaudimo, nuo jos ardančios ir pūdančios įtekmės.

Idant parodyti, prie ko priėjo visatinas neapkentimas popiežijos ir jos glamonėtojų, pridursime ištraukas iš pirmutiniausiųjų žmonių to laiko (taip vadinamų humanistų): "Žvilgterėkite į didžiąją klėtį žemiškojo skritulio (Romą), kur suvelkama viskas, kas sugrobiščiauta ir atimta iš kitų žemių; viduryje jos sėdi neprisotinamas javų kirminas, praryjantis nesuskaitomas daugybes grūdų; aplinkui jį randasi govėda čėsnininkų, iščiulpusių pirma mūsų kraują, potam nugrauzusių mūsų mėšą, dasigavusių galiaus iki smagenų mūsų kaulų, kuriuos jie to dėlei truškina ir perkandinėja, ir gromuliuoja viską, kas dar ant mūsų pasiliko. Ar-gi vokiečiai negali imties už ginklo, ar-gi neims jie ginties ugnim ir kardų? Štai grobišiai mūsų tėvynės, kurie seniaus plėšdavo drūtų-drūčiausiąją tautą tik su nemieruotinu godumu, o dabar tatai daro su dideliu žvėriškumu ir landumu; jie skendėjo vokiškame prakaito ir vokiškame kraujuje, jie pripildo savą pilvą mūsų žarnomis ir jomis tukina savo kūno liuoną. Mės duodame jiems piningus; už tuosius jie laiko sau arklius, šunis, mulus, mylėtines ir vaikscius. Už mūsų piningus jie patenkina savo putnumą, gyvena dyki ir linksmus, rengiasi purpuru, kinko arklius ir mulus auksu, statosi palocius iš gryno murmuro. Nuduodami esą nešėjais padorumo, jie netik n'esti padorus, bet tiesiog niekina dorybę, juokiasi iš jos ir įžeidžia ją. Pirma jie mus apgramozdydavo savo tariamomis dorybėmis, melu, guvumais ir apgaudinėjimais ir tokiu būdu selindavo prie mūsų makio; dabar jie pasigauna grumojimus, įbauginimus ir prievartą, kad apiplėšti mus, kaip tatai daro alkanai vilkai. O mės dar turime apie juos tupinėti; mums netiktai neleista jiems gnybtelti ar nudurti juos, bet mės neišdrįstame net prie jų švelniai prisikišti. Kada-gi mės, galiaus, atsikvošėsime ant tiek, kad insimės atkeršyti jiems. Jaigu pirma sulaikydavo nuo to tariamoji religija, tai dabar mus verčia prie to būtinumas"*.... Šits spindintis apkaltinimas ganėtinai pasako, kad kaušas kantrybės buvo persipildęs, ir kad viskas senai jau gatava buvo atsimesti nuo popiežijos ir Romos bažnyčios. Reikėjo kokių nors laukutinių priezasčių, kad stumtelti šitą gatavą, bet dar paslėptą atsimetimą, ir kokio nors pajiegaus žmogaus, kurs pradrįstų pirmas atvirai ir tiesiog atsakyti nuo popiežijos ir mokėtų ant savų pečių panešti šitą atsakymą iki galui, idant sava paveizda priduočiau drąšos kitiems ir patrauktų juos į kelią atviro protesto. Atsirado priežastis, atsirado ir toksai žmogus. Tuomi atviru pajiegiu protestantu pasirodė Martinas Liuteris, kurs padarė

* Išimta iš Kautskio kningos: *Tomas More ir jo utopija*, š. 65.

pradžią atsimetimui nuo Romos bažnyčios ir gadynei, žinomai po vardu Reformacijos. Liuteris ir jo pasekėjai savame proteste rado sąjausmą netik žemesnėse klasėse vokiečių gyventojų, bet taipgi ir daugelyje viešpataujantiųjų kunigaikščių, kurie pasinaudojo tąją proga, kad konfiskuoti ir atimti į savas rankas plačius žemiškus ir kitus lobius vienuolynų ir episkopatų. Religijos srityje reformatoriai su Liuteriu, kaipo vadu, pasistengė atsikratyti nuo tūkstančio prietarų, iškraipytų išguldinėjimų, burtų, tiesiog pagoniškų įmonių, kurie buvo papėdė Romos katalikų religijai. Jie padarė pradžią laisvesniam aiškinimui Evangelijos, religiškų dogmų, padarė prieinamą pačią Evangeliją, perguldydami ją gimton vokiškon kalbon. Žodžiu sakant, Reformacija, be medžiagiškojo perversmo, kurs atsižymėjo masiniu atėmimu bažnytinių ir klioštorinių žemių ir turtų, panaikinimu nesuskaitomų rinkliavų naudon Romos ir popiežiaus, — padarė pradžią didesnei liuosybei religiškos minties ir jausmo, didesnei liuosybei moksliške tyrinėjimo, išplėtojimui miestiškojo ir kaimiškojo gyvenimo. Reformacija davė, taip sakant, pradžią ir išeigą tiems naujiems reikalams ir užklausimams, kurie išsikiša nauju būdu kapitalistiškosios pardavinių išdirbystės, išsiplėtojimu gamtiškai moksliškų tyrinėjimų ir būtinumu visatino praplatinimo žinių ir protiškos apiregės.

(*Toliaus bus*).

Viešpatavimas Caro Aleksandro I.

Į Vienną suvažiavo beveik visi monarchai ir kiltesni Europos diplomatai išdildymui pasekmių Prancūzų revoliucijos, užkariavimų Napoleono, ir parėmimui politiškos tvarkos ant papėdės teisumo. Prižiūrėjimui Lenkijos reikalų į Vienną nukako kunigaikštis Čartoryskis ir Kasciuška. Caras Aleksandras, kaipo vyriausias Napoleono pergalėtojas, reikalavo visos Lenkijos dėl savęs. Bet Aleksandras sutiko daug kliučių, statomų kunigaikštystės čielybei, išskyrus rasi Prusijos karalių. Pozzo di Borgo, prancūziskas renegetas maskoliškoj tarnystėje, įkalbinėjo Aleksandrui, kad atgaivindamas Lenkiją pats stato perdarą tarp Rosijos ir Europos. Capodistria ir seni Rosijos diplomatai sakė, kad Lenkija su konstitucija sužadins pavydą Rosijoje ir pasės maišto sėklą ateityje. Net literatiškaisai Rosijos caro patarėjas, Štein, tikrino, kad Suvienijimas Lenkijos su Rosija atves į naujas imtynes, kurios turės baigties ar visišku Lenkų pajungimu ar jų atsiskyrimu. Tik kunigaikštis Čartoryskis, kurs laikė pašalinę kanceliariją, aiškino carui diplomatiškus

keblumus ir rašinėjo svarbiausias notas. Jisai žadino caro ambiciją, nurodydamas ateityje didelę garbę visos tautos geradėjui. Už taigi Čartoryskio nuopelnų yra, jaigu vėliaus įsteigta tapo kongresinė karalystė.

Prusai ir Austrija reikalavo žemių, prastotų per Tilzės ir Šönbrunno traktatus. Tad caras tiesiog pasakė, kad "Lenkijos padalinimas yra piktadarystė, kurios morališkos pasekmės nesiliauja slugojusios ant Europos, o kurią nemažiaus dora kaip politika pataria atitaisyti"; potam jis sakės negalės lauzyti prizadus lenkams. Prancūzija per savo įgaliotinį Talleyrand'ą, sakėsi sutinkanti ant nepriegulmingos Lenkijos senuose rubežiuose ne kitaip, kaip po sava dynastija. Carui neapsileidžiant, lordas Castlereagh reikalavo ar Lenkijos po sava dynastija ar padalinimo Varšavos kunigaikštystės. O Metternich pakio plianą padaryti dvi Lenkų karalysti: vieną dynastiškai sujungtą su Rosija, kitą — pietinę — dynastiškai sujungtą su Austrija. Mat, ėjosi apie tai, kad Aleksandrą prispaudus prie sienos ir privertus nusileisti. Ir tai pasiekta tapo. Tuomi tarpu Varšavoj caro brolis ėmė mobilizuoti lenkiškąją kariumenę; Lietuvoje caro draugai kėlė dėl jo manifestacijas. Viešpatystės nustebo: Prusai ir Austrija mažiaus bereikalavo. Caras 31 d. gruodžio 1814 m. pristojo ant padalinimo Varšavos kunigaikštystei, už ką gavo sau ir savo įpėdiniam titulą Lenkų karaliaus. Padalinimo išgalės tapo nutartos sausyje ir vasaryje 1815 m. 30 d. balandžio caras savam laike pranešė kunigaikštystės senato pirmsėdžiui, Ostrovskiui, kad Lenkijos likimas jau nulemtas, sutinkant visoms viešpatystėms ir kad, sulig tautos linkėjimo, jis priima titulą Lenkų karaliaus. Komitetas, 8 viešpatysčių: Anglijos, Austrijos, Prancūzijos, Ispanijos, Prusų, Portugalijos, Maskolijos ir Švedijos, įtraukė 9 d. sausio į visatiną traktatą nutarimus kaslink Lenkijos. — Prusai buvo gatavi pripažinti caro pretensijas, jai tik, atėmus nuo Pridrikio Augusto, gautų Saksoniją. Prancūzija, Anglija ir Austrija susitarė patramdyti Maskolijos ir Prusų pretensijas. Vaidai buvo dideli, galėjo kilti europėjiškoji karė dėlei Saksonijos ir Lenkijos, kaip štai paskilbo gandas, kad Napoleonas nuo 1 d. kovo vėl bešas Prancūzijoje ir surinkęs vėl armiją. Įvyko nauja koalicija, ištiko imtynės pas Waterloo, suderėtos tapo antros suteikos Paryžiuje, ir kongresas Vienoje tęsėsi toliaus: pripažino Maskolijai užkariavimus Turkijoje, ji gavo taipgi Suomiją, o Švedai — Norvėgiją; Saksoniją paliko rankose Pridrikio Augusto, o lenkiškas žemes dailindino ant 6 dalių; 1) Maskolija pasilaiko visus tris ukgrėbimus ir Baltastogės aprubę, gautą nuo Prusų 1807 m. 2) Austrijai tenka Galicijos ir Liodomėrijos karalystė su cirkulais, valdytais iki 1809.: Tarnopolio, Zbaražiaus, aplinkė Krokuvos ir druskos kasyklos Vielčkos. 3) Prusija pasilaiko žemes sulig traktato Tilzėje padaryto, pridodant Gedaną su aplinke. 4) Iš

Varšavos kuningaikštystės departamentų, Poznaniaus ir Bydgošcos, įsteigta didi Poznaniaus kuningaikštystė ir atiduota Prusų karaliui (538 □ mylių). 5) Krokua su aplinke 23½ □ mylių pripažinta laisvu miestu po apveizda Maskolijos, Austrijos ir Prusų. 6) Iš likučių Varšavos kuningaikštystės pasidarė Lenkų karalystė, prijungta prie Maskolijos, su parlamentariška valdžia, su lygybe ukėsų akyvaizdoje įstatymų, su laisve presos, su tautiška armija, su nekušinama savastimi, sugražinta taipgi vartonė tautiškos kalbos. Tie kongreso nutarimai tebturi svarbą po šiai dienai; priešingi tam įsakymai maskoliškos ir prusiškos vyresnybių neturi galės, atsizvelgiant į tarptautiškas tiesas.

Vėliaus caras reikalavo "šventojo alianso", prie kurio 26 d. rugsėjo 1815 m. pristojo Prusija ir Austrija, o vėliaus ir kitos vyresnybės, — bet ne — Anglija. Atviru siekiu to alianso buvo — gynimas religijos, sątaikos ir teismo. Dabar, mat, caras buvo patekęs po įtekme pijētistės Kruedener'ienės, kuri lydėjo jį į Paryžių ir Vienną ir buvo jam patarėja. Nors draugybos su ja vėliaus pertruko, vis-gi idėjos ją pergyveno.

Nors karaliai žadėjo valdyti savo žmones tėviškai ir apiekaivoties religija, taika ir teismu (žinoma apie mokslo platinimą nė šnekos nėra!), iš tiesų tas aliansas buvo suderme vyriausybių prieš valdomus žmones, suderme monarchų prieš respublikiskas pastangas, visatinai sakant— suderme reakcijos prieš principus Didėsės Revoliucijos.

Tėviškąjį monarchų valdymą skaudžiai atjautė valdomosios tautos. Netik nesilaikyta pažadų, taip gausiai barstomų, šaukiant tautas prie išvertimo militariškos Nopoleono valdzios, bet atiminėta ir tuos laimėjimus, kurie buvo įgyti kova ir krauju. Žagino liuosybę, žagino lygybę, stengėsi atgrąžinti senąjį feodalizmą ir privilegijų viešpatavimą. Už tai platinosi ir galingyn ėjo nepasitenkinimas tarp tautų. Tatai apsiereiškia rašliavoje, upe viešos opinijos, parlamentų opozicijoje, kassyk tankesniuose suckalbiuose. Galiaus 1820 m. karaliaus terorizmas ir prievartos iššaukė revoliuciją Ispanijoje ir Neapolyje, 1821 m. Graikijoje ir Piemonte, nuo 1822 — 26m. Turkijoje.

Tas aliansas tapo padrutintas kongresais Karlsbade (1819), Opavoje (1820), Vėronoje (1822), ir t.t. slaptomis sudermėmis, kurios, be suokalbio prieš liuosybę visų genčių, siekiu dar turėjo galutiną nusilpnimą Lenkijos ir išnaikinimą jos tautybės.

Po Viennos kongreso caras turėjo progą suvienyti Lietuvą bei Rusiją su Lenkų karalyste, kaip buvo žadėjęs sulig Lietuvos ponų troškimo. Nors toks suvienijimas neįvyko, vis-gi Lietuva įgyjo tūlą savistovumą, turėjo net savo lietuvišką korpusą kariumenės. Manifeste 25 d. gegužio 1815 m. į buvusios Varšavos kuningaikštystės gyventojus caras pagyrė Lenkų patriotizmą, teisinosi, kad paliko Lenkijos dalį rankose Prusų ir Austrijos, bet apie Lietuvą nieko nebesakė

ir nieko nebežadėjo. Sumanųs žmonės pamatė, kad viskas dingo. Kasciuška laiške į carą užsiminė apie jo pažadus, bet jau negavo atsakymo. Už tai Kasciuška nė nebgrįžo į savo šalį, kur būtų turėjęs prisiekti karaliui, ir iškako ant gyvenimo į Šveicariją. Atsisveikindamas, Kasciuška taip rašė kuningaikščiui Čartoryskiui: "Turime tarti ačiu Aleksandriui už vardą Lenkijos; bet vardas nepadaro tautos; be prietaikmaus platumo ir šalies kaip-gi išsidirbs prietaikmė spēkų, reikalinga užlaikymui taip Moskvos ir Lenkijos abipusinis paguodojimo ir pastovios prietelystės? Permatau, kad Lenkijos vardas eis į paniekinimą, o Moskva skaitys mus apgalėtaiš ėsant".

Officiališkas apskelbimas Lenkų karalystės įvyko 20 d. sausio 1815 m. Caras 12 d. lapkričio atkako į Varšavą; leidė kuningaikščiui Oginskiui atvesti deputaciją iš Lietuvos, bet tik iš gub. Vilniaus, Gardino ir Minsko — pasveikinimui Lenkų karaliaus. Deputatams, išrinktiems Podolijoje ir Volynijoje, uždrausta išvažiuoti, o gubernijose Vytebsko ir Mogylevo net neleista juos rinkti. Pašnekose su Oginskiu caras vis dar lošė rolę aukos, bet ir pilitika neleidžianti išpildyti karščiausiuosius jo norus. "Žinau, kad jūsų padėjimas nepakeliamas; žinau, kad pakol nesusivienysite su broliais, negalite buti užganėdintais. Bet bukite ramūs. Kantrybės! Išsitikėjimo!" Taigi tuščių žodžių caras neskupėjo. — Konstituciją suredagavo komisija, susidedanti iš Čartoryskio, St. Zamoiskio, Matusevyčiaus, Vavrzeckio, Linovskio, Liudviko Pliaterio ir k. Nors ji buvo liberališkesnė už įstatus kuningaikštystės Varšavos, tačiau ten matosi noras patikrinti persvaras palivarkinei šlėktai, žemės valdytojams, "dziedzi-cams". Po ta konstitucija, patarta per Vienos kongresą, Aleksandras pasirašė 27 d. lapkričio.

Konstitucija patikrina tikybos liuosybę. Katalikų tikyba turėsianti ypatingą valdzios globą. Įstatymas *Neminem captivabimus* patvirtintas. Urėdai pasilieka Lenkų rankose. Ciesorius, priėmęs titulą Lenkų karaliaus, turi išpildytinę valdžią. Savo nebutyje hominuoja atstovu kuningaikštį kraujo ar gimtinį Lenką. Prie šono stovi valstijos dūma, padalinta ant administratyviškos dūmos ir ant visatino susirinkimo.

Administratyviškoji dūma susideda iš atstovo ir 5 ministrų. Atstovo balsas parkerta. Visatinas susirinkimas įneša projektus, išklauso atskaitas administratyviškos šakos, budi dėlei čielybės konstitucijos. Administracija dalinasi į komisiją apšvietos, teismo, vidujinių reikalų, kariumenišką ir izdinę. Įsteigiamos esti komisijos vaivadiškos, municipalitėtas miestuose ir gminos. Seimas susideda iš senatorių, šlėktiškų paslų, taip-gi miestiskų ir kaimiškų deputotų. Susirenka kas 2 metu; patenka 30 dienų; karalius gali jį išvaikyti. Balsą gali užimti kiekvienas paslas. Karalius sprendžia apie projektus įstatymų, priimtų per abudu triobesiu. Rinkimų tiesa naudojasi kiekvienas mokantis pagalves, amatininkas, pirklys, klebonas, vi-

karas, mokytojai, artistai. Paskiriama vaivadijų dūma išrinkimui teistojų. Teisdarystė nepriklausminga. Liūsybė spaudos su persargomis.

Savo atstovu caras paskyrė gen. Zajaček'ą, gerą kareivį, bet menką politiką. Kariumenės viršininku paskyrė didį kniazių Konstantiną, laukinį, bjaurios išžiūros, nekenčiamą pačių maskolių, neįsitikinantį žmogų: „pusiau bezdzionę — pusiau tigerį“. Po jo šonu patalpino Varšavoje korpusą maskolių kariumenės, ir įteikė jam vadovystę lietuviškojo korpuso, su vyriausia kvatiera Vilniuje, per ką jis galėjo kištis į politiskus Lietuvos reikalus. Tai-gi konstitucija nuo pačių pradžių buvo tik žibanti cacė!

Seimas sugrąžino senąjį padalinimą šalies ant vaivadijų, kurių buvo 8: Krokuviskė su sostu Kielčiuose, Sandomieriaus, Liublino, Kališiaus, Plocko, Mozurijos su Varšava, Užgirių su Siedlciais, ir Augustavo su sostu Suvalkuose. Varšavoje mokslainė jurisprudencijos ir medicinos tapo pakylėta į universitetą. Šalis užėmė 2214 □ mylių su beveik 4 milijonais gyventojų. Kaimo mokyklų skaičių padaugino ant 868. Jau 1816 m. buvo 30.000 gerų kareivių po ginklu. Bet šėlstant Konstantui, vadai pasidavė į dimisiją — Chlopickis, Vielhorskis, Sulkovskis ir kiti. Konstantas apsisupo šnipais. „Už vieną žodį, už mažiausią apsi-reiškimą patriotizmo kalino, mušo, kotavojo, neatsi-dairydamas į šalies teismus“.

Galop 1815 m. Liubeckis Varšavoj tapo paliuosuotas nuo pareigų ir sugrįžo į Lietuvą. Caras, parvykęs Peterburgan, paskyrė jį civylišku Gardino gubernatoriumi. Podraug ir kitose gubernijose, Lietuvoje, Volynijoje ir Podolijoje, tapo gubernatoriais lenkai. Lietuvos šlėkta sveikino švitą naujos eros: tikėjo, kad caras lietuviškas gubernijas veikia suvienys su karalyste, ypačiai kad caras Vienoje, kalbėdamasi su LaHarpe, mokytoju savo jaunystės, buvo taipgi išsitaręs, jog, lenkams malonint nepriklausumo, jis velyja sykiu ir iš geros valios duoti viską, ko jie taip karštai trokšta, nesa *il y a là justice et bonne politique à la fois*. Matė, kad nieko neatsiekė su priespauda, nesa toji „neatnešė jokių pageidaujamų rezultatų“.

Bet caras vis rado „kliūtis“, „sunkenybes“, kurias pergalėti neturėjo drąsos, vis bijojo savų „generolų ir Peterburgo“. Taigi dabar vėl manė apie suvienijimą Lietuvos su karalyste, o patraukimas Lenkų ant gubernatorių išrodė lyg įžanga į tą darbą. Bet vyresnybei buvo Liubeckio gaila dėl tokio Gardino; vos apėmęs urėdą, jau liepos mėn. 1816 m. paliko vietą Niemcevičiumi*, o pats turėjo užimti gubernatorystę šalies sostapylyje, Vilniuje, kur vienlaik vice-gubernatoriumi ta-

po Zyberg-Pliateris, brolis Kazimiero ir Liudviko Pliaterių.

„Išsitikėjimo tiktai ir kantrybės — tiek syk antrino Aleksandras, — o turėsite Lenkiją čielą, su čielą jūsų tautyste, kokios sau trokštate. Nors esu galingas, ne viską galiu, turiu kliūtis pergalėti; bet Dievui ir jums gelbint, įvykdinsiu jūsų ir savas viltis.“ Jaigu urėdus būtų palikęs lietuviams, sumazėjusios būtų painės. Svarbios taip-gi buvo reformos kariumenėje, už kurių caras veikiai ėmėsi: liet. korpusas po komanda vyriausiojo lenkiškos kareivijos vado; lenkiški dažai apmunduravime liet. korpuso; o labjausia pritaikymas teritoriališkos sistemos surengime to korpuso ir tolesniame kompletavime, žingsnis pirmacilinės svarbos, apie kurį Nikalojus 1827 m. išsitarė, kad todėl po kokios dešimties metų lietuviškieji pulkai iš vardo tiktai bebūtų maskoliškais, o iš tiesų lenkiškais (*ne seraient russes que de nom et polonais dans la fait*). Liubeckis gerai suprato tą parėdymą, ir rašė Ad. Čartoryskiui: „Sako, kad didis kniazis turėsiąs galybę ant maskoliškos kariumenės (lietuviškose gubernijose) kaip ir ant lenkiškos ir kad tiesiog carui tesiųsiąs raportus... Jaigu tas būtų teisybė, galėtumėme džiaugtiesi, nes tegul bent prasidėtų suvienijimas kariumenių po vienu, jai tik pasibaigtų suvienijimu vėliaus bent Lietuvos“... „Andai didis kniazis atkako čion (į Varšavą) ir su juomi atėjo šitos naujienos: ketina formuoti du lietuvišku pulku, vieną gvardišką raitą, kitą pėsčią... Iš to kuningaiktis matysi, bent man taip rodosi, kad neveltui monarchas Paryžiuje, Vienoje ir Varšavoje žadėjo Lenkus suvienyti, o kur pirmas žingsnis prasideda nuo kariumenės, ten silpnų nėra pamatų...“

Tuomi tarpu tuose pat laiškuose Vilniaus gubernatorius rašinėjo globėjui Vilniaus mokslo aprubės įvairias išgales apie ilgas Novosilcovo vaišes Peterburge, žinias iš antros rankos. Tai buvo 1817 m. „Atėjo laiškas iš Peterburgo, pranešantis, kad „Novosilcov 24 dieną geguzio atvyko, kad per 4 veik dienas nuolatos buvo pas švies. ciesorių“. Tuomet dar ir Liubeckis turėjo kitokią negu vėliaus numonę apie Novosilcovą, o Čartoryskis galvojosi už „senatorių“ kaip pats už save...“

Lenkiški gubernatoriai — negirdėtas iki šiol daigtas — po nesenų laikų depresijos skelbė lyg naują erą „lenkiškose gubernijose“. Liubeckis, Sulistrovskis, Niemcevyčius, Giżyckis tikėjo, kad jų užduotimi yra prirengti įkunyją „gubernijų“ į karalystę. Vilniaus aprubės mokyklose profesoriai gymnazijose su karščiavimusi liepė jaunumenei mokintiesi Lenkų historiją; „veikiai ateis Lenkai“, sakydavo mokytiniams, ir negražu busią lietuviškajai jaunumenei nemokėti Lenkų historijos! Kitur skelbė apie veikų įvedimą „lenkiškos muštros“ lietuviškame korpuse ir tt. Ir lietuviškoji jaunumene užsidedė lenkišku patriotizmu (Mickeyčius

* Gimė 1752 m., jau 1775 m. buvo komisoriumi dėl rubėzių po pirmo padalinimo, vėliaus deputatu į Liet. Tribunalą, dūsyk paslu ir sąnariu Nepaliaujamos Dūmos, o po trečiojo padalinimo vienu iš pirmųjų gubernijos maršalkų. Jis labjausiai siūlė Liubeckį į gubernijos maršalką 1812 m.

ir kiti)... Su Liubeckiu kiti gubernatoriai sątaravosi apie vienokumą pasielgimo. Ir pats Korsakovas nebatsekė posmų savame padėjime, ir laukė atvykstant naujojo gubernatoriaus į Vilnių. Visi su nekantrumu laukė Liubeckio, lig kad jis kas-žin ką padarys....

(*Toliaus bus*).

V. K. Račkauskas.

Be šlovės.

Šių laikų apysaka, paremta dokumentais, kuriuos autorius turi savo rankose.

(*Žr. No 12*).

....Naktis. Rudens vėjas gainioja po laukus smulkius šalto lietaus lašelius. Pastogėse tas vėjas kaž-ko jieško, dejuodamas ir vaitodamas; purtina nuogų ir nulūdusių medžių šakas, braška pas duris ir pas langus.

Vieškeliu nuo Lygnosos eina moteris. Kojos smunka į purvą, slidinėja šlapiu takeliu, paravyje. Ji nešasi rankoje mažą ryšuliuką. Eina nelygiais žingsniais, tarsi iš po ligos atsikėlus, ar ilgus kelionės įvarginta. Laiks nuo laiko sustoja, įtraukia krūtinės oro, atsidunsa giliai, ir vėl eina.

Jai kas pašviestų tai keleivei veidan ir mėš pažvelgtume į jį, tai pažintume joje Kačanauskų Oną.

Priėjo tėvų namą permirkusi, sušlapusi ir nuvargus. Abiejuose Kačanauskų namuose žmonės sumigo. Naujame name gyvena dabar asesorius. Mažas maskolius, pilkais pasišiaušusiais plaukais, retais stačiais ūsais, didelė galva. Kačanauskų mažame namelyje žiburėlis dar šviečia viename lange. Tai senė Kačanauskienė dar neatgulė. Ona pamačiusi pro langelį motiną poterius kalbančią nudžiugo ir nedrąsiai palengvą pabarškino langan. Senukė kruptelėjo, pasikėlė nuo lovos, prie kurios klupojo, ir priėjo prie lango.

— Kas čia? — užklausė, priglaudusi veidą prie šalto rasoto stiklo.

— Įleisk, mama, tai aš, Ona.... — led ištarė mergelė.

— O Jezau, Marija! — nusigando motina ir skubusiai išėjo atsklęstų durų.

Įsileido į vidų dukterį ir karštai pabučiavo, apkabiniusi.

— Onyte, kas su tavim atsitiko? ko tu sugrinžai? dar gi naktį, tokiamė baidiamė ore.

Ona prisiglaudė prie motinos ir pradėjo verkti. Verkė, tarsi mažas kūdykis.

— Neverkk, dukrele, neverkk, — ramino motina, nujausdama nelaimę. — Nusirengk, juk permirkai

biauriai.... Palaukk, aš tau duosiu ką sauso apsilvilti....

Išėjo kitan kamarėlin, kur miegojo visa šeimyna ir netrukus sugrįžo sausas drapanas ir žiburį nešina.

— Apsirengk, sušilk, kad neapsirgtum, saugok svietel!... rūpinosi motina, pamiršusi teirauties apie priežastis to netikėto jos sugrįžimo namo: ji bijojosi, kad Ona neapsirgtų. Motinos širdis pirmiausioje vietoje stato savo vaikų gerovę, o paskui tik kitus reikalus.

Ona rengėsi verkšlėndama, susiraminti negalėdama. Nuoga teisybė stovėjo prieš jos akis: apleido Norkevičių, o tas jos pasielgimas galėjo pagaminti tėvams nelaimę.

— Ar tėvas namie? — užklausė bailiai.

— Ne, nėra.... Dirba pas grovą Vielkonosą.... Sugrįš gal už savaitės tiktai....

Ona lengviau atsiputė. Tėvui namie nėsant, ji ir pati kiek nusiramins ir motinai išpasakos viską, gaus ją į talkininkes, kad tėvą pertikrinti ir permaldauti.

— Pasakyk, dukrel, kas tave atvarė? — klausė motina Oną, kuomet ši persirengė į senuosius savo rūbus. Pritraukė ją prie savęs, pasodino greta ir priglaudė prie krūtinės jos tansią galvą. — Ar kuningas tave išvarė? ar gal pati pabėgai iš jo?

— Mama.... — vėl pradėjo verkti, žodžio negalėdama ištarti.

— Nusiramink, vaikuti, juk prie motinos esi. — O sena ir mylinti širdis numanė, kad čia jau negera, kad pavojus grėsia ar visai jų šeimynai, ar gal Onos prapultis taip ašaromis apsireiškia.

— Aš išbėgau iš klebonijos, — pradėjo Ona, prie motinos prisiglaudusi. — Nebegalėjau....

— Dėlko?

— Žinau, kad bus blogai.... Ir tėvo bijausi.... bet aš nebegalėjau ilgiau iškęsti.... Kaip tėvas pasirašė pas kuningą ant vekselio, tai kuningas visai kitokiu virto.... Pradėjo užkabinėti mane visur ir visaip, kaip tik išmanė....

— Ką tu sakai, vaikelis? — neapsakomai nusistebėjo motina. Jai, gyvenant nuošaliai nuo kuningų, įpratusiai matyti juose kaž-ką nežemiško ir švento, pasirodė baisi ir beveik netikėtina naujiena tai, kad kuningas Norkevičė.... O ne, ji dar nevisai tejtiki....

— Ar tu neklysti, Ona? Pamįslyk, ką tu sakai! — draudė ji savo dukterį.

— Ne, mama, neklystu.... Aš tau viską išpasakosiu, tik klausyk....

— Palaukk, matau, kad tu drebi: sušalai.... Aš tuoj tau pašildysiu nors pieno....

Motinai betriūsint pas krosnij, Ona sėdėjo, akis įsmeigusi į žibančią ant stalo mažą lemputę. Šviesoje jos akim rodėsi šešėliai tėvo, Petro ir kuningo Norkevičiaus. Tėvo jinai bijojosi, Petrą mylėjo, bet nežinojo, kaip jis dabar atsineš į ją, kuomet ji nepaklausė jo; kuningo Norkevičiaus ji neapkentė už jo

gyvuliškumą. Paskui ji pasakojo motinai:

— Ilgai kentėjau jo persekiojimus, bet niekam nepasakojau; tikėjausi, kad viskas laimingai pereis, kad jis pasiliaus sekiojės mane.... Ir bjauru man darėsi. Juk jis kuningas, Dievo įpėdinis ant žemės.... o taip visai be jokios gėdos....

— Užvakar jis apsirgo.... Pašaukė mane į savo kambarį visai vakare. Nuėjau. Guli jįsai lovoje, nusirengęs. Liepė atsisėsti ant lovos.... Aš nepaklausiau, pradėjo pykti. Tu, sako, tokia nepaklusni, o juk tėvas pavedė, sako, tave mano globai.... Aš, sako, tėvui daug gero padariau, namą išstačiau, o tu — nedėkinga už tai.... nemylė manęs, savo globėjo.... Ilgai jis man privadžiojo mano nedėkingumą.... Paskui jau ir sako:

— Sergu, — sako, — gal numirsiu.... ar tau manęs, sako, negaila?

— Gaila, sakau, kaip nebus gaila.... Prabaščius esi jaunas, dar gali ilgai gyventi....

— Gaila, sakai, o manęs nemylė?

— Kaip-gi, sakau, kitaip mylėti? aš kitaip nemoku: klausau, ką man liepi, darau viską....

O jis man patylėjęs ir sako:

— Aš ne tokios meilės nuo tavęs geidžiu.... Tu mane turi tikrai pamylėti.... Supranti....

— Žinai, mama, mane visą šiurpuliai perėmė, aš taip nusiminiau ir išsigandau. O jis vis nesiliauja, vis mane gundina.... Paskui paėmė už rankos ir pradėjo traukti prie savęs.... aš nesiduoti.... norėjau ištrūkti, negalėjau, taip manė rankas suspaudė.... o pats baisus atrodė: akys blizga, veidas nubalęs, apsi-prakaitojęs.... Mane apėmė baimė; norėjau pagalbos šaukti — jis: "užmušiu", sušuko, "jai šauksi!" Iššoko vienmarškinis iš lovos ir puolėsi į mane.... norėjo pusiau paimti.... Aš sušukau nesavo balsu, išstrukau jam iš rankų ir išbėgau iš kambario.... Jis pasakė balsiai ir piktai:

— Atminsi tu mane, sterva!

— Kaip įbėgau į savo kamaraitę, užsirakinau duris, o pati drebu visa. Po valandėlei girdžiu — eina kas prie mano durų minkštais žingsniais.... tai jo eita.... Pabarškino ir sako:

— Ona, įleisk....

— Ne, sakau, neleisiu....

— Įleisk, sako, aš tau nieko nedarysiu, tik noriu su tavim geruoju pasikalbėti.... įleisk, girdi!....

— Neleisiu — sakau vėl.

— Na, gerai! atmink, kad pasigailėsi.... O jai pasakysi kam — tai aš tave ir tavo visas gimines prazudysiu.... — Nuėjo....

— Ir niekas to viso negirdėjo? — klausia nusistebusi motina.

— Kas girdės? Kuningėlio kambariai toli, šeimyna guli palivarke, kiti svirne.... Niekas negirdėjo. Visą naktį verkiau, bijojausi užmigti....

— Taip staiga, nė iš šio nė iš to užsipuolė jis ant tavęs?

— Ne. Jau nuo tūlo laiko jis mane persekiojo.... Tai būdavo įgnybs, tai pastums, o sykį brėkstant sutiko mane karidoriuje — apkabino, bet aš ištrūkau.... dar neseniai tai buvo, pereitą utarninką.... šiandien subata.... Ši rytą jis nesikėlė iš lovos.... Po pietų aš išėjau, viską ten palikusi.... parsinešiau viena tik andaroką, kurį tu man pernai pasiuvai....

Nutilo. Užsimastė abi su motina. Nelaimė jų laukia. O kas daryti ir ar kas pagalbės šiame padėjime, nežinojo nė ji, nė senė Kačanauskienė. Abi jautė, kad jų geradėjas įniršo, ir kad iš to viso negali būti geros pasekmės....

Liūdnumas sunkiais sparnais suspaudė jų dviejų jausmus. Pagalbos iš niekur nesimato.

— Mama, — ar tu nesimatai su Jurkonių Petru?

— Mačiausi neseniai....

— O ką, ar jis tau nieko nesakė?

— Ne, dėlko?

— Mat, kaip jis buvo su tėvu ant švento Petro — tai sakė man, kad aš tuojaus bėgčiau iš klebonijos.... o jai ne — tai sakė, nevesiųs manęs, nes kuningienės nenorįs!.... Bet aš ne kuningienė! ne! — šaukė vargšė.

Motina rengė jai smūgį:

— Nesvajok tu apie Petrą, jis jau siuntė piršlius pas Mikužiutę.... piršlius Mikužai priėmė.... jau ir ant užsakų padavė....

— Mama, tai aš jau be šlovės! — išplėstos akys žiūrėjo į kažkokį toli, kur jos matė Onutę tokią, kokia ji buvo prieš iškeliausiant pas Norkevičių. Ašaros uždžiuvo ant veidų.

Tuokart ji buvo linksma, yt paukštis, Petro mylima ir žmonių gerbiama. O kas dabar iš jos beliko? Žmonės senai jau liežuvius įvargino, beplakdami jais Oną, Petras užmiršo, su kita mylisi.... Negeras Petras.... O pati jaučiasi taip, kaip kad būtų palaidojusi ant amžių visą savo kūdykystę ir jaunatvę.... palaidojusi klebonijoje, pas kuningą Norkevičių.... Ten tą kūdykystę ir jaunatvę, o podraug ir gerą vardą, iš jos atėmė tėvų geradėjas....

Motina nieko nemįslijo. Ji tik jautė, kad tas dukters sugrįžimas ir visa jos pasaka, išpasakota vientisu balsu, suspaudė širdį ir galvą, sugniauzė visą esybę ir laikė taip, kad atsikvėpti negalėjo....

Motinos galvoje daužėsi tik ta viena mintis:

— Ir ko jis pas mus tuokart atvažiavo? Ko? Verčiau nebūtume jo pažinę ir matę....

Skaudi buvo ta lytinga rudens naktis motinai ir Onai. Lauke vėjas by pritardamas jų dviejų liūdėjimui dejavo ir vaitojo pasieniais; lindo pro durų plyšius į vidų, šnabzdėjo po stogu, raitėsi darže ir kabinėjosi patvoriais.... Sudaužyta Onos širdis apšalo,

nieko nebenorėjo jausti. Nėra jai Petro — nėra ir gyvenimo.

* * *

Kačananskienė su dukterimis grįžta iš kapinyno. Palaidojo senį Kačanauską. Visas miestelis stebėjusi iš to, kad taip ūmai pasimirė tas tvirtas žmogus, jai nežinotų, kas jį įvarė karstan.

— Nelaimingi žmonės! — gailėjosi jų vienas kitas....

— Patįs kalti, — sprendavo aštresniejie, — norėjo prasigyventi iš svetimos pagalbos, ir gavo už savo kvailumą....

— Bet ir kuningas! aš tokio nemačiau....

Vieni gailėjosi Kačanauską, kiti gi juokėsi iš jų: ne visų žmonių yra vienodos širdys.

O buvo šitaip:

Onai sugrįžus namo nuo Norkevičiaus, senis Kačanauskas taip susikrimto kad apsirgo. Jis numanė, kad Norkevičius išvays jį iš to naujo namo, o gal dar ir seną atims; mat, vekselį buvo parašyta, kad Kačanauskas apsiima sugražinti paskolintus piningus "dovostrebovanija" (ant pareikalavimo). Na, o ar Norkevičius lauks ko? Kur tau, ne tokio tai būta!

Už kelių tat dienų ir atėjo pas Kačanauską Lygsnos žydelis Jankelis Idesmanas.

— Pone Kačanauskai, aš noriu su tamsta pasikalbėti....

Kačanauskas pamatė iš žydo akių, kad viskas jau yra dingę.

— Kame dalykas?

— Aš atpirkau nuo pono prabaščiaus tamistos išduotą vekselį, — aiškino Idesmanas. — Užmokėjau tamistos skolą, visus devynis šimtus su palūkomis nuo pereito rudens.... Man piningai yra reikalingi, tad gal užmokėsi?....

— Meluojai, neturi vekselio! — Šokosi Kačanauskas; jis nemanė, kad kuningas Norkevičius perves savo vekselį žydui.

— Kaip tai neturiu? turiu! Kad sakau turiu, tai turiu!

— Parodyk!

— Kam? Aš parodysiu kaip gausiu piningus, arba teisme....

Kačanauskas bandė atsiprašyti, žadėjo išduoti kitą vekselį ant didesnės sumos pačiam Idesmanui. Šis užsispyrė: jam piningai reikalingi, o ne vekselis.

— Jai tamista, — užbaigė Idesmanas, — tuojau neišmokėsi man visus devynis šimtus su procentais, tai aš atiduosiu vekselį teisman....

Nusišypsojo nežmoniškai ir išėjo. Kačanauskas matė, kad žydui nesiėjo tiek apie piningus, kiek apie tai, kad tuojaus Kačanauską išstumti iš savasties. Juk jai piningų norėtų, tai ant to pat vekselio, ar ir ant kito, kurį jam siūlė Kačanauskas, galėtų gauti piningų

visur ir visados. Pats-gi, ligonis būdamas, kur eis piningų jieskotų.

— Tai Norkevičiaus padaryta.... — mįslijo ligonis. — Žino, kad aš ant pareikalavimo piningų negaliu atiduoti, o prie to ir sergu, tad prispyrė.... Suėš jis visus mumis.... suėš.... — aimanavo ir krintosi Kačanauskas. Toksai dalykų stovis negalėjo neatsiliepti ant senio sveikatos.

Sirgo jis gana ilgai. Tik užvakar persiskyrė su šia ašarų pakalne.

O jo namai ir jo plečius jau nebe Kačanauskų. Naujas ponas apėmė tą turtą, ir tuo ponu yra kuningas Norkevičius.

Į porą sevaičių po Idesmano apsilankymui Kačanauskas gavo iš teismo "poviestką" stoti teisman dėl skolų kuningui Norkevičiui. O už pusantro mėnesio ir licitacija atsibuvo. Tyliai, tvarkiai viskas užsibaigė: keturi žydeliai su Idesmanu priešakyje, teismo asesorius, dar pora įrėdinių ir daugiau nieko. Idesmanas atpirko abu namu ir plečių už aštuonis šimtus! Taip buvo susitarę žydeliai daugiau nevaryti. O paskui Idesmanas, kaip kuningo Norkevičiaus pastatytasai komisijonierius, pervedė ant jo vardo visą savastį.

Ona daugiau už visus krintosi. Jos jauna širdis par tą trumpą laiką visai paseno, ji pati ir-gi. Sukumpo, veidai išblyško, akis įdubo. Nebe ta Ona paliko!

— Ar yra kur Dievo teismas? — ji nesykį sau mįslijo. — Juk jai yra, tai jis turėtų atkeršyti už mus! Ar yra? Ne, tur būti, nėra....

Šiandieną, iš kapinyno sugrįžus, senė Kačananskienė su Ona nuėjo pas kamendorių. Jis geras žmogus. Išdžiūvęs nuo gavėjimo, išblyškęs nuo maldų; visi jį myli, jis niekam nėra aštrus žodžio ištaręs.

Nuėjo pas jį ir apsiverkusi išpasakojo visą bėdą, visus savo rūpesčius.

— Žinai ką, motina, — tarė kamendorius, išklaušęs ją. — Aš tikiu tau, tik aš nenorėčiau pridėti savo rankų prie to dalyko.... Eik tu kur kitur, gal tau kas ir pagelbės.... Aš negaliu.... tikėk man, negaliu.

— Bet kur? kas mane priims? kas įsileis?

— Važiuok pas vyskupą....

— Kaip? su kuo? Juk mumis visus išvarė iš triobos taip, kaip stovime....

— Ne, ne, aš nieko negaliu.... Kaip gi aš galėsiu? Tu nežinai, nesupranti....

— Kiningėli, susimildamas, gal man nors skundą parašytum vyskupui ant to nevydono? — meldė jį verkdamą.

— Ne, ne, aš negaliu.... Nieko negaliu.... kratė rankas liesas ir geras kuningas. Ir kas yra matęs, kad varnas varnui kirstų į akį? jai bent koks išgama būtų iš visų varnų veislės. — Še tau, motina,

penkrublį, gal kur daugiau gausi, ir pati pasijieškok sau rodos! Aš niekuo daugiau negaliu tau pagelbėti.

Suskaudo motinos širdis. Kaip tai? Jo draugas, kuningas, taip baisiai nuskriaudė juos, atėmė viską, paskutinę jų senatvės pagalbą, įvarė į kapą vyrą, norėjo dukters, ir ji nuo šito, antro kuningo, ims penkrublį? Gal ir tas piningas neteisingais keliais atėjo pas jį? Visai persimainė Kačanauskienė. Pakėlė galvą, išsitiesė. Puiki ji atrodė. Apsipylė širdis kraujais, iškėlė ranką ir aiškiai skambiu balsu tarė:

— Laikyk sau tą penkrublį! Gal, kaip klebonu pasiliksi, nusipirksi už ją gospadinės meilę!... Prakeiktoji sėkla! Prakeiktos ir tos motinos, kurios jumis gimdė! Išgamos! Viens kito vertas!...

Pasisuko puiki ir išėjo, tarusi dar:

— Aš rasiu savo skriaudėjui teismą! Dievo jūs nepapirksit!

Nuo šiandien Kačanauskienė jau nebe anoji tyli, nusizeminusi moters. Joje pakilo didelis, karštas geismas visam svietui pranešti, kokių esama geradarių ant svieto. Ji nesuprato to, kad ne visi kuningai yra paleistuvai, kaip Norkevičius, ir ne visi tokie besirdžiai, kaip ansai išdžiuvęs davatka kuningėlis, kurį ir ji pati nesykį girdavo.

* * *

— Jau parašiau, — tarė į Kačanauskienę Pabrėža, grovo Vielkonoso raštininkas, nebejaunas jau žmogelis. — Gal perskaityti?

— Jai loska, ponali, perskaityk! — prašė Kačanauskienė. — Kuo aš tamistai, ponali, atidėkavosiu?

— Man nieko nereikia! Kad tik būtų pasekmingas tasai mano raštas... Aš daugiau nieko nenoriu...

— Klausyk, tamista, aš skaitysiu.

“Šviesiausiajam archyviskupui Gintautui. Peterburge.*

Šviesiausiasis Piemuo....”

— Čia pradžioje aš aprašau, kaip Tamistoš duktė buvo pas jį, kaip jis ją norėjo ižiesti... tą jau skaičiau, o dabar:

“Daug yra laimingesniais už mane žmonės, kuriems perkūnas ar gaisras sudegina namus su visa manta, nauda. Sudega liepsnose viskas, bet liekti vieta, pasilieka visagalingiausio Dievo sutverta žemė, kurios ugnelė nesudegina, tik iš viršaus apsviła... Laikui bėgant, žmonės su Dievo pagalba vėl pasistato namelius, vėl susisuka lizdą ir išnaujo pradeda gyventi ir vaikams tą vietą palieka. Aš dabar našlė, su vaikais... Sėbraudama su kiningu nustojau visoko: palaidojau vyrą, prapuldžiau namus ir žemele. Badas ir šaltis spaudžia prie nepaprasto darbo? skalbiame žydams drapanas, mazgojame jiems grindis, einame pas juos atlikti namų darbus subatomis... Ir tai

* Privedama čia ištrauka iš rašto, kurį autorius turi pas save.

vis už kąsnį duonos! Gyvenu, kaip įnamė, o kur nukaršiu — nežinau. Aš nesirūpinu savimi — jau sena esu, arti mano amžiaus galas! Bet mano dukteris užmuštos ant šlovės likosi. Viena jų palydėjo savo gerą vardą, tarnaudama pas kuningą Norkevičių... o likusi dvi — žydmergėmis yra vadinamos... Jos jau nebeturi ateities... pražuvo. Aš, kaip katalikė, tikėjau kuningui Norkevičiui. O kas pasirodė? ‘Ėjova su velniu obuoliautų ir likausi be obuolių ir be terbos!’ Taip žmonės sako... Pakol nepažinom kuningo Norkevičiaus, tol buvome laimingi: turėjome gabalą žemės, daržus, senus namelius... už tat savo kampai buvo senoms galvoms prisiglausti...

“Pasigailėk, Šviesiausiasis piemuo, nubausk jį už skriaudas ir paliepk jam, kad atlygintų... Tu gali, tik panorėk tai padaryti...”

— Ar bus gerai? — klausė Pabrėža perskaitęs.

— Kur tau nebus! — džiaugėsi Kačanauskienė. — Tik pridėk taip, kad te atlygina tas skriaudas, kurias gali atlyginti... o už šlovę, kurios par jį nustojome, kurios jis negalės atlyginti, — vis viena Dievas turės jį bausti, Dievas neatleis jam to!

Pati nunešė laišką į pačią ir padavė pačtoriui.

— Tik nepražudyk, ponali, — paprašė, — čia mano didžiausias skundas yra surašytas...

Ilgai laukė atsakymo ant šio laiško. Archyviskupas nesiskubino atrašyti. O čia vargai neapsakomi. Jaunesnės dukteris išėjo tarnautų; viena pas ūkininką, antra gavo vietą dvare. Ona niekur nėjo tarnystos jieškotų:

— Mama, kur aš eisiu? aš busiu su tavim... Man gėda ir tavęs gaila... Juk visi žino... Par mane jūs nukentėjot...

— Cit, dukrele, ne par tave! Par tą plėšiką ir vagį! Par kuningą. Tu nieko nekalta. Jai būtum jam pasivedus — tuokart daug kaltesnė būtum... Geriau vargas kęsti, ne kaip panystę pražudyti... Pavargsime, pragyvensime kaip nors, juk gyvas žemėn nelysi... o paskui gal ir vyskupas padarys ką...

Vieną nedėdienį Krėslaukos klebono lokajus atėjo pas Kačanauskienę ir pasikvietė klebonijon:

— Eisime, prabaščius nori tave matyt. — Net ir kuningo lokajus dabar sako į ją “tu”, o kuomet jų namai buvo, tad pats klebonas vadino “ponas Kačanauskas”, “ponia Kačanauskienė...” Eik tu, sviete, kaip tai visa atsimaino!

Iėjo kambarin; už stalo sėdėjo vietinis klebonas, kamendorius ir kuningas Norkevičius. Kaip senutė pamatė šį pastarąjį, tai ir užsidegė: prigriebtų — sudraskytų, senais nagais iš gerklės išplėštų savo skriaudą, ant visados atmokėtų už dukterų šlovę, vyro mirtį ir savo vargus.

Susilaikė, liepė širdžiai tylėti ir laukti.

— Gavau nuo vyskupo raštą, kad tave išklausinėčiau kas link skundo ant Lygšnos klebono, — atsiliepė į ją vietinis klebonas.

— Ką čia klausinėsi, ar ten, ant rašto, ne viskas yra pasakyta?

— Kas rašė tą laišką?

— Tas rašė, kas parašė! — aštriai ir piktai atsakė senukė....

Iš šalies žiūrint atrodė, kad ji čia teisėja, o ne jie. Jie kaltininkai, vilkai.

— Sene, atmink su kuo kalbi! Man turi viską pasakyti, ką tik aš klausiu.

— Tas nesiriša su reikalu.... Bile yra parašyta! — atrėžė.

— Matai kame dalykas. Lygsnos klebonas nori su jumis susitaikinti. Jis jūsų skriaudos nenori....

— Nenori skriaudos? kitam tai sakyki, ne man! Plėšikas jis yra, o ne kuningas....

Degė ji visa, kaip ugnyje. Žodžiai led galėjo išeiti par išdziuvusią gerklę. Rankos drebėjo, akyse lakstė raudoni rinkiai.

— Klausyk, motina, gal aš ir negerai padariau, pardavęs jūsų vekselį — atsiliepė ir pats vyriausias to dalyko kaltininkas, kuningas Norkevičius. — Bet jau to viso nepataisysi. Padaryta. Aš noriu su jumis visai susitaikinti.... Kiek norėsi, kad visą užbaigti?

— Ar tu juokus darai iš manęs, — taip klausdama, ar iš savęs? nusijuokė ir pati Kačanauskienė. — Ar tu gali mums atlyginti?

— Ei, senė, ką tu čia ant "tu" atsiliepi į mane? — užpyko Norkevičius, — aš su tavimi kiaulių neganiau!

— Tikrai, man būtų gėda, jai tu galėtum pasisakyti, ganęs kiaules su manim! Toks tu man tu; kaip ir aš tau! Bet tiek to! Atsilyginti gali: prikelk man vyrą! sugražink šlovę dukterims, kurios žydams dabar tarnauja iš tavo kuningiškos mylistos, sugražink mums žemę ir seną triobą! Tuokart busi atsiteišęs! Kitaip — ne!

— Juokus palikk kitam sykiui! Aš duosiu tau tūkstantį rublių. Daugiau negausi, kad ir pas patį imperatorių eitumei skųsties! Dabar aš tau duodu dešimtį, o kitus gausi paskui....

Atkišo raudoną popierinę Kačanauskienei ir laukė, kol ji paims. Senutė neišlaikė viso to, kas širdyje virė. Tik pagalvok, žmogau, už tiek nelaimių, už tiek vargo, kentėjimų ir bešlovės, jis jai, kaip koks geradarys-ponas, pasiūlo dešimtį! Prakeiktasai!.... Pačmė piningą, pažiūrėjo į jį, klausdama: "ar ne kruvinas?" Paskui sugniauzė popierinę ir sviedė ją Norkevičiui veidan, sakydama:

— Še tau, aš dovanuju tą piningą! Suėdei mums viską, suėsk ir tai!.... Tik nepaspringk! — Tai tariusi išėjo.

— Beprotė, — tarė kuningas kamendorius, pažiūrėjęs į Norkevičių, pasilenkusį, kad pakelti piningus, taip be jokios paguodonės numestus ant žemės.

(Galas).

Kl. Jurgelionis.

Panemunėlio Tarmės Fonetika.

(Medžiaga lietuvių kalbos fonetikai.)

■■■■■■■■

Tarmė, kurios fonetiką aprašau, yra mano gimtinė tarmė. Priklauso ji prie augštaičių lietuvių rytinių tarmių grupės. (Panemunėlis [Pan'amunėlis] randasi ties upeliu *N'amunėlis*, Ežerėnų pavieto šiaurinėje dalyje).

Artikulaciją tyriau pagal savo paties ištaramo (esu Maškėnietis). Geresniam dalykų įsivaizdinimui dabojau į savo draugų ištaramą, kalbančių ta pačia ar artimomis (Abelių, Skapiškio) tarmėmis. Tačiau gali būti, kad kai-koks aprašomųjų dalykų turės ir grynai individuališką pobūdį.

Artikulaciją žymėjau anglų kalbotyrių (Melville Bell, Henry Sweet) būdu, daug taipgi pasinaudodamas tam dalykui gerbiamojo Krokavo universiteto lygintinės kalbotyros profesorius J. Razwadowski'o pamokinimais.

Garsų rūšis priklauso nuo liežuvio iškylimo augščio bei vietos, nuo įsitempimo ir lūpų apskritumo. Liežuvio augštis pažymima žodžiais: *augštas, vidutinis, vidutinis pažemintas, žemas*. Atsakančios liežuvio dalies iškylimas ties tokia jau gomurio vieta pažymima: *priešakinis* (artimesnė vieta prie dantų šaknų), *priešakinis pagilintas* (tolimesnė vieta nuo dantų šaknų), *vidurinis* (vieta netolima nuo minkštojo gomurio), *vidurinis pagilintas* (kietojo ir minkštojo gomurio rubežius) ir *galinis* (minkštasai gomurys arba gerklos). Tokiu būdu yra nurodoma horizontalinis ir vertikalinis liežuvio judėjimas. Liežuvio įsitempimas nurodyti galima tik reliatiškai: *intemptas* (int.), *mažiau intemptas* (m. į.); liežutis gali būt ir visai be intempimo, bet kad sunku yra pasakyti, ar tariant kokį nors, kad ir tingiausią, garsą liežutis pasilieka ilsėjimbs padėjime, tad termino *neintemptas* nevartoju.

Sulig garsų ilglaikio pasitikėjau tik ausim, tad, suprantama, pažymėjimas yra be precizijos. Ilglaikiui tyrinėti geriausias įrankis yra fonografas, bet to brangaus dalyko negalėjau įsigyti.

Priegaide žymėjau K. Jauniaus būdu: jį matau nuoseklesniu ir daugiau tinkamu lietuviškųjų priegaidžių prigimčiai. Priegaidės vadinu: tvirtaprade (ʔ) ir tvirtagale (ʔ'), nors toks pavadinimas nelabai tesutinka su tuo, kokios mūsų priegaidės ištikro yra; mūsų priegaidės turi du elementu: energiją ir tona, ir jiedu, vienas savo tvirtumu, kitas augštumu, nevisuomet eina greta. Kada, leiskime, dvibalsėje pirmoji dalis yra tvirtai užkirta, bet žemesnė tonu, o antroji silpniau

uzkirsta, bet daug augštesnė tonu, tokios dvibalsės negalima pavadinti nei tvirtaprade, nei tvirtagale. Šitie dalykai dar reikalauja gilesnių tyrinėjimų. Kol kas užteks čia pažymėjus ir pavadinus priegaides senovišku būdu.

Balsių lentelė.

Liežuvio išskilimas ties gomuriu.

Liežuvio augštis	Liežuvio išskilimas ties gomuriu.									
	Priešak.		Prieš. pagil.		Vidur.		Vidur. pagil.		Galinis	
	int.	m. l.	int.	m. l.	int.	m. l.	int.	m. l.	int.	m.
Augšt.	y	ī	ē			‘y		‘ē		ū ¹ , ū* u*
Vidut.		i				e				o*
Vidut. pažem.								a		
Žemas										ā

* ū¹, ū, u, o yra labializuoti apskriti.

BALSĖS.

§ 1. *i* — vidutinis, priešakinis, mažai intemptas, trumpas.

Pasirodo: 1) vietoj bendros lietuviškos a-kamienių locat. singularis ir ē-kamienių žodžių instrum. sing. galūnės *e*; 2) taip, kaip bendroji liet. kalboj. Paveizdai: 1) *gur'bi**, *kleimi*, *lu'gi*, *kami*, *tami*, *šitamū*; su *m'ar'g'oti*, su *ž'amū*, su *kati* etc. 2) *va-gis*, *akis*, *kis'kis*, *bū'ā*, *tit'ā*, *dilgin'ā*; *ris*, *kris*, *lis*; *patī*, *graži*, *sal'di* etc.

Kartais *i* užmains bendrą liet. *e* viduržodyj.

Pvzd.: *už'gíst'* (= užgesti), *ar č'a trun'ka daiktas pagíst'* (= pagesti).

§ 2. *ī* — augštas, priešakinis, gan intemptas (intempimas kiek didesnis negu *i* trumpojo ir kiek mažesnis negu *y* ilgojo), pusilgis.

Pasirodo: 1) vietoj bendr. liet. galūnių *-e*, *-i* (accus. sing. ē-kamienių ir y-kamienių žodžių); taipgi vietoj *-is* (nom. plur.) ir *-es* (gen. sing. pronom.) yra *-īs*. Kas dėl laikilgio (quantitas) reikia pridurti, kad *ī*, kur jis užmains linksniavimo bendr. liet. galūnes, tankiausia yra ilgas; tai aiškiai matos po priegaidė. Vienok intempimą ir čia galima pastebėti esant kitonišku negu *y* ilgojo. 2) Kaip bepriegaidė y-kamienių žodžių nomin. sing. galūnė. Paveizdai: 1) *manī* (acc. sing., ant *ī* tvirtagalė priegaidė), *manī* (loc. sing., ant *y* tvirtapradė priegaidė) — *ī* ir *ī* čia aiškiai skiriasi iš atžvilgio į laikilgį, priegaidę ir artikulaciją. Vietoj *manī* tankiausia yra vartojama *manī* (su *i* vidutiniu trumpoju), taipgi *manī*. *Manī* tariama, norint aiškiai išskirti ar pabrėžti tas žodis. Labai retai yra ištariama *kār'vy*, *āky*, dažniausia *kār'vī*, *ākī*, *dūlkī* etc.; *mānīs*, *tāvīs*, *sāvīs*.

* Kur trūksta *limotype* atsakančių ženklų raidžių, ten priegaidės arba nepadedu, arba dvibalsėse priegaidė deda ant pirmosios dalies.

2) *kūr'mīs*, *kis'kis*, *sičk'snīs*, *gur'b'ālīs*. *Pan'amunēlīs*. Palyginus su *aūsis*, *žū'sis*, matos aiškus skirtumas tarp *i* ir *ī*.

§ 3. *y* — augštas, priešakinis, intemptas, ilgas.

Pasirodo: 1) kaip ir bendr. liet. kalboj; 2) viduržodyj vietoj bendr. liet. *e*.

Paveizdai: 1) *rýtas*, *žýmus*, *gývas* ir *gývas*, *gaidýs*, *pagalýs*, *kum'alýs*. 2) *kýšt'*, *lýšt'*, *š'výšt'*, *grýšt'*, *týšt'*, (bendr. liet. kęsti, lįsti, švesti, grežti, tęsti).

§ 4. *'y* — augštas, vidurinis, intemptas, pusilgis.

Pasirodo tikėtai po *l*, kaipo ē-kamienių žodžių acc. sing. galūnė (vietoje bendr. liet. *-e*). Tos pačios rūšies yra *'i* trumpas; pasirodo instr. sing. galūnėje (vietoje bendr. liet. *e*). Vienok Pane-munėlio tarmėje tas *'i* tankiausia yra užmains *u* pagal analogijos su o-kamieniais žodžiais. Dusetų bei Abelių tarmėse panašus *'i* instr. galūnėje yra paprastas apsiereiskimas.

Paveizdai: *m'ar'g'át'y*, *šlāt'át'y*, *dān'át'y*, *d'ān'át'y*, *bāb'át'y*, *kum'át'y* etc.; su *m'ar'g'atū*, o labai retai (Dusetų, Abelių tarmėje nuolat) su *m'ar'g'at'i*; yra tariama su *var'ī*, o taipgi su *var'tū*; su *batū* ir beveik niekad su *ba'ī*.

Šitas *'y* arba *'i* truputi lyg užmains lenkiškojo *y* skambėjimą, vienok jų artikulacijos didžiai skirias: lenkiškasai yra priešakinis, artimesnis priemūšų *i* (§ 1).

§ 5. *ē* — augštas, priešakinis (pagilintas), intemptas (mažiau negu *y*), ilgas.

Pasirodo viduržodyj vien po priegaidė.

Paveizdai: *dēd'ā*, *d'ād'āt'ā*; *klētīs*, *klāt'ālā*, *priēklātīs*; *gavēn'a*, *ūžgav'ān'ās*; *rēkti*, *r'āk'snýs*; *bēras*, *jādb'ārýs*, *jādb'ārēlīs*.

§ 6. *e* — bendr. liet. paprastai lyginas *g'+a*; daugelio žodžių pradžioj ir kaikiurių viduryj esti: vidutinis, vidurinis, gan intemptas, trumpas.

Paveizdai: bendr. liet. mergelė = *m'ar'g'ātā*, klētėlė = *klāt'ālā*, lėdas = *lādas*, kėrpė = *k'ār'p'ā*, gėras = *g'aras*, sienėlė = *s'ān'ātā*; *ėkertis* = *ėker'tis* ir *āk'ar'tis*, *ėglė* = *ėglā* ir *āglā*, kartais *jāglā*; *esās* = *esū's*, *ešerýs* = *aš'arýs*, *eziā* = *ež'ā* ir *až'ā*, *ne* = *n'a*

§ 7. *'ē* — augštas, vidurinis (pagilintas), intemptas (mažiau negu *'y*), ilgas.

Pasirodo: 1) po *t* ir 2) kaipo pirminioji dvibalsė *ai* dalis (čia atsimeta ilglaikio sąlyga) po tvirtagale priegaidė.

Paveizdai: *t'ēk't'*, *kl'ētīs*, *pal'ēp'ā*, *sl'ēp't'*, tik *Kalēdās* turi *ē* priešakinį; *gr'eimas*, *ž'eibas*, *t'eikas*, *v'eikas* etc. (Parankumo dėlei kitur vietoj *'ē* rašysime *ē*, dvibalsėse *e*).

§ 8. *a* — vidutinis (pažemintas), vidurinis (pagilintas), mažai intemptas, trumpas.

Pasirodo: 1) kaip ir bendr. liet. kalboj, 2) vietoj *e* po *l*.

Paveizdai: *balá, salá, kat'á, paduók; kas, tas, ras, šašt'; lášt', las, ladas, lakiót'; kálális; palá* (paulaukk).

§ 9. *ā* — žemas, galinis, gan intemptas, pusilgis.

Pasirodo vietoj *ie, ē, uo, o* tasyk, kuomet tos dvibalsės ir balsės esti viduržodyj be priegaidės, arba galūžodyj (atviram padėjime) po priegaide. Paveizdai: *lāmā — liēm'an'ā; žiēma — ž'amās; d'āvābaimingas; viēnas — v'ānālīkīs; kiēmas — k'am'ālīs; siēna — šān'ātā; bēda — b'ādavót'; išvėp'ālīs — v'āpsót'; rēk'ti — r'āk'sn'ys; kuólas — kálálīs; suólas — sālálīs; ābāl'ys; p'amā, akmā.* Dusetų tarmėje *uo* galūžodyj neatsimainė, tik sutrumpėjo (nelyginant $\frac{1}{2}$ moros), tad ten *p'ā?m'ó, ákm'ó*. K. Būga aprašo* sutrumpėjus ten, bet neatsimainius, visur panašiuose padėjimuose visoms dvibalsėms ir ilg. balsėms.

§ 10. *o* — vidutinis, galinis, mažai intemptas, eliptiškas, ilgas. Akustiškai pažymu mažutėlis užminimas *a*, daug mažesnis negu Dusetų, Skapiškio etc. tarmėse, kame *o = ā*.

Pasirodo tik viduržodyj po priegaide.

Paveizdai: *kótas — kāt'álīs; uzbónas — uzbānēlīs; žmóna — žmān'ātā; šók — šākinėk; stók — stāvinėk;* kaipo išskyrimas motr. gimties pronom. yra: *katró, to anó, šitó*.

§ 11. *u* — augštas, galinis, gan mažai intemptas, apskritas (plateliau), trumpas.

Pasirodo: 1) kaip ir bendr. liet., 2) kai kame vietoj bendro liet. *a*.

Paveizdai: 1) *žmógus, beisus, búkas, rúdas, gúdas, šuká, btusá, mušá, šútin't', krútin't', bus, žus, gr'us, nubús, č'up't', krušt'.*

2) *kadú, tadú, tadú-š'adú,* su *lazdú,* su *bóbu*.

§ 12. *ū* — augštas, galinis, gan intemptas, apskritas (siauriau), pusilgis.

Pasirodo: 1) kaipo sutrumpintas *ū¹* ilgasai padėjime be priegaidės viduržodyj ir po priegaide (arba ir ne) galūžodyj (išskiriant particip. praes. galūnės *-ū¹s = -qs, -aps*), 2) vietoj bendr. liet. *q*. Paveizdai: 1) *kūn'ālīs, sūn'úkas, dūd'ātā;* 2) *tū, žmógū, kū* (kombinacijoj *kū-nārs* u tankiai esti ilgas), *katrū, anū, lazdū* (gen. pl.), *žūs'ytā*.

§ 13. *ū¹* — augštas, galinis, intemptas, apskritas (siaurai), ilgas.

Pasirodo: 1) viduržodyj vien po priegaide, 2) particip. praes. galūnėje *-ū¹s (qs)*, 3) vietoj bendr. liet. *q*.

Paveizdai: 1) *kū¹nas, grū¹das, pū¹das, dū¹mei.*

rū¹kas; 2) esū¹s, kalbū¹s, derū¹s; 3) žū¹sis, ū¹sa, bū¹la, šū¹la.

Pastebėtina, kad *ū¹*, užmainydama *q*, visuomet yra po tvirtagale priegaide.

Pastaba. Galima įžiūrēt skirtumas tarp *i, a, u* vienasajamiuose žodžiuose ir *i, a, u* kelių sąjamų žodžiuose. Žodžiai *lis, kris i* turi lyg trumpesnį ir mažiaus intemptą (§1); žodžiai *kas, tas, las a* turi kiek-tiek augštesnį, negu žodžiai *balá, salá* (§8); žodžiai *bus, žus, gr'us u* turi žemesnį, negu žodžiai *krútin't', šútin't', rúdas* (§11). Tokiuose žodžiuose kaip: *strikt't', kap't', č'up't'* minimosios balsės, rodos, yra dar kitoniškesnės. Indomi ant jų ir priegaidė: ji pusiau lyg pereina ir užsibaigia ant sekančių santarų. Geriaus tie dalykai ištirti galima būtų tik su labai švelnių įnagių pagalba.

DVIBALSĖS.

§ 14. *ai* — (*a*) po tvirtaprade priegaide yra sujungti vienu matu ištariami *a* ir *i*.

(*b*) po tvirtagale priegaide dalis *a* ingyja 'e' ypatybės.

Paveizdai: *vaikš'čāt, maig'it'; leikas, veikas, leitas, seitas, leiptas* etc.; *ai* toku jau būdu mainos, jaigu stovi padėjime prieš priegaide; pvzd.: *b'arneitēlis, našteitēlā, dein'ātā, meiš'ālīs*. — Padėjime po priegaidės, pasak K. Jauniaus priegaidės dėsnių, *ai* turėtų būti grynas — toks, kaip po tvirtaprade priegaide (*a*), vienok taip nėra: pirmoji sudėtinė dvibalsės dalis ir čia pavirsta į 'e, taigi taip, kaip po tvirtagale priegaide.

Pvzd.: *prákeitas, avikeilīs, žabūngei, apýkveilīs, atómeina, pērmeina, išmeigās, sū¹neit'* ir tik ypatingai pabrėžiant *sū¹nait'*.

K. Jauniaus duodamasai savo dėsniui paremti paveizdas *pūs-vaikīs** skamba *pūsveikīs* (*ai* artikuluojamas kaip po tvirtagale priegaide) ir liūdyja prieš dėsni.

§ 15. *ei* — (*a*) po tvirtaprade priegaide = *g' + ai*.

(*b*) po tvirtagale priegaide liežuvis iš vidurio palyginamai greit traukias į priešakį ir iš vidutinio padėjimo kyla augštyn, vis labjaus insitempdamas. Akustiškai *e* silpnesnis už *i*, kurs augštumu beveik lyginasi *y*.

Paveizdai: *k'áik't', prak'áiktas, laiš't'; geip't', nugeiba, leip't', nuleiþa* (*l* čia, kaip ir visur prieš *ei* po tvirtagale priegaide, yra palatališkas), *keip't', nukēiþa, apreiþa*.

§ 16. *ie* — (*a*) po tvirtaprade priegaide: priekinei liezuvio daliai tvirtai iškilus ties priešakiniu gomuriu (augštai, intemptai), liežuvis daro vingį atgal iki vidurio ir žemyn iki vidutinio ir net vidutinio pažeminto padėjimo; atsiliuosuoja.

(*b*) po tvirtagale priegaide: artikulacijinės per-

* žr. K. Būgos straipsnį *Dusetiškių tarmė* E. Volterio *Lietuviškaj Chrestomatijoje* pusl. 257.

* K. Jauniaus *Kalbomokslis*, pusl. 35.

mainos mažos, liežuvis tik kiek ilgeliau pabyva ties gomurio viduriu. Akustiškai po ta ir kita priegaide dvibalsės užbaigoj galima pastebēt garsas panašus į *a*; tad dvibalsė schematiškai išrodytų taip: *ie^a*.

Paveizdan: *diēvas, jiēna, viēnas; čiētas, viēna, diēdas; jā; g'ariējā*.

- § 17. *au* — po tvirtagale priegaide: pirmoji dalis *a* yra pakilusi, einanti gomurio galop, taigi palinkus į *o*. Lūpos labai greit patampa apskritos, ištemptos priekin.

Schema: *a^ou*.

Paveizdai: *Kōūnas* (Kowno), *gōūdž'a, šōūč'a, sakōū* (žydų ištarme net *sakoī, gal šakou^e*), *lōūkas*.

Padėjime po priegaidės, taip jau priešingai K. Jaučiau priegaidės dėsniai, yra ne *au*, bet *a^ou*; pvzd.: *vasarōlōukīs, nūbōub'ā*.

- § 18. *uo* — (a) po tvirtaprade priegaide: pradant artikulaciją, liežuvis intemptas ties galiniu minkštuoju gomuriu, paskiau truputi pajuda priekin ir apdrimba. Lūpos, pradant, apskritos, paskiau atsileidžia iki indeferentiško padėjimo. Schema: *uō^a*.

(b) po tvirtagale priegaide: pradant lūpos kadir apskritai, kaip *u* ištarmui, susideda, bet taip trumpai valandėlei, kad akustiško *u* įspūdžio kartais negalima sugaut. Schema: *u^o*.

uo esti tik viduržodyj po priegaide. Priegaidė ant *uo* kartais, rodos, yra priklausoma, būtent: aiškioj retoj kalboj gan tankiai matos *uō*, o greitoj — *uó*. Paveizdan: *vaš'uōkagi tu!* ale greit: *vaš'uók, vaš'uók*, tikriaus: *vaš'uók!* — *Duók man' duōnās!* ale greit sakant: *d'uók d'uōnās* truputį lėčiau, pabrėžiant duoną: *d'uók duōnās*.

- § 19. *ui* — (a) po tvirtaprade yra sujungta *u* ir *i* artikulacija.

(b) po tvirtagale priegaide artikulacija nėra pastovi; priklauso nuo aiškumo kalbos. Pirmoji dalis labai retai turi reikalingą *u* labializaciją (lūpos mažiau apskritos), liežuvis nepagaunamai greit atsiduria ties viduriniuomu gomuriu, antroji dalis kartais (greičiau kalbant) artikuluojamia ties viduriniuomu gomuriu, kartais (lėčiau kalbant) arčiau į priešąjį.

Paveizdai: (a) *puī! uī! šmuīta*. (b) *muītas* — lyg kad *mu'ytas*, arba ir *mu'ytas*; taip jau *kuīnas* ir *ku'ytas*; zodyj *pribuīšs* — *i* dalyj artikulacija visuomet gan aiški priešakinė; tai, matomai, priklauso nuo sekančio *i*.

- § 20. *iu* — žinomas yra tokiuose paukščiams pamėgdžioti žodžiuose kaip *ciū, piū*, pas A. Baranauską: *ri-u! ri-u! riu! tikvīkas suszūko*, 'Anykščių Ši-

lelis'). Artikulacija aiški; lūpos greit eina apskrityn, kaip reikia garsui *u*.

DVIBALSĖS SU ANTRA SONARIŠKA

DALIM (*m, n, r, l*).

- § 21. Bendr. liet. *am, an, > um, un*.

Paveizdai: dangtis — *duík'tīs*; samtis — *sūmtīs*; rambūs — *rūmbus*; kându — *kūndu*; žabangai — *žabūngei*, vanduo — *ūndā*; ant — *uūt*.

- § 22. Bendr. liet. *em, en > im, in*.

Paveizdai: ženklas — *žinklas*, vėmti — *vīm't'*, kėmšti — *kīm's't'*, tempti — *tīm'p't'*; vienok bendr. liet. bent Panemunėlyj yra *ban(t)*.

- § 23. Bendr. liet. dvibalsės: *im, in; um, un; al, el, il, ul; ar, er, ir ur* Panemunėlio tarmėje, kaip ir kitose lieka be atomainos.

Pastaba: Visos tikrosios ir netikrosios dvibalsės po tvirtagale priegaide antrąją dalį turi lyg prailgintą, bent visuomet aiškiai pabrėžtą.

BARITONIZACIJA.

- § 24. Pažymėtinas Panemunėlio tarmei (kaip ir kitoms augštaičių rytiečių tarmėms) apsireiškimas yra baritonizacija. Panemunėlio tarmėje ji apsireiškia labai nuosekliai.

Paskutinė žodžio sąjama nuolat perkelia priekin priegaidę tiktai prie tos sąlygos, kada ji yra trumpa, o antroji ilga — balsė ar dvibalsė. Visuose kituose atsitikimuose priegaidė palieka savo vietoje. Kitais žodžiais tariant, Panemunėlio tarmė užlaiko šį įstatymą: *i barytoną virsta tiktai orytona*.

Visi taip pasidarę *barytona* turi tvirtagale priegaidę.

Paveizdai. Patampa *baritona*: *duīgus* (dangūs), *ruńka* (ranká), *gálva* (galvá), *mėrga* (mergá); *žū'sis* (žąsis), *reita* (reitá, *raitá), *greita* (greitá), *šyk's'ti* (šykští), *gyva* (gyvá), *lōūki* (lauké), *ōūsis* (ausís), *kieta* (kietá), bet *kieta* (kiéta).

Niekad nesti *barytona*: *akis, dalis, šalis, kadū, tadū, sulá, retá, basá, lazdá; p'āmā* (piemu), *akmā, varlā, šlōun'ā, papilv'ā* ir tt.

IŠ SANTARŲ SRITIES.

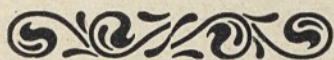
- § 25. Santaros Panemunėlio tarmėje, apskritai, yra tokios pat, kaip ir kitose lietuvių kalbos tarmėse. Jų artikulacija yra gana aiški ir mūsų kalbos tyrėjų pakaktinai pažymėta. Pridurisiu čia tik pastabą apie palatalizaciją, kokia ji yra Panemunėlio tarmėje.

- § 26. Visos palatališkosios gerklinės (minkštagomurės), gomurinės (kietagomurės), dantinės ir lūpinės santaros niekad nesti taip angštos, kaip slavų kalbose; mūsiškių artikulacija, jai paprastu būdu

sakytume, yra nelyginant švelnesnė.

- § 27. *k'* *g'* — liežuvis susiduria su gomuriu kaip tik ties ta vieta, kur prasideda kietasai gomurys; nėra labai įsitempęs.
- § 28. *š'*, *ž'* — priekinė liežuvio dalis pasitraukia gilumos už dantų šaknų linkui; kartais atsiduria ties dantų šaknimis liežuvio smailigalis; liežuvis įsitempia pirmam atsitikime mažiau, antram — daugiau.
- § 29. *t'*, *d'* — liežuvio smailigalis muša į dantų viršūnes, liežuvio priekinė dalis prisiglaudžia prie dantų iki pusei šaknų.
- § 30. *ś*, *ź* — liežuvio priekinė dalis glaudžias prie dantų šaknų apačios; liežuvis majai tejsitempęs.
- § 31. *n'* — liežuvio priekinė dalis prisiglaudžia ties giluma už dantų šaknų; liežuvis mažai tejsitempęs.
- § 32. *r'* — liežuvio smailigalis dreba ties dantų šaknų viduriu; liežuvio šonai švelniai prisiglaudę.
- § 33. *l* — liežuvis užsiriečia iki dantų šaknų viduriui ar ir truputį žemiau.
- § 34. *p'*, *b'*, *m'*, *v'*, — lūpos truputį pasitraukia atgal.
- § 35. Visos santaros, stovėdamos tiesioginiam ar netiesioginiam padėjime prieš *i*, *i*, *y*, *ē*, *e*, palatalizuojas, tik *l* tiesioginiam padėjime prieš *ē* ar *e* visuomet yra *l* (išskiriant žodį *kalėdās*); netiesioginiame padėjime prieš *e* (*l* + consonans + *e*) *l* kartais esti palatališkas, kartais ne, pvzd.: *dilst'arāt'*, *dilst'alāt'*, *kilst'alāt'*, *kilst'arāt'*, o taipogi *kilst'arāt'*, *dilst'alāt'*, ir vėl *dilst'alāt'*, *kilst'alāt'*, *lāt'*.

Iš to galima pasakyti, kad *l*, kaip alternacija *r*, tiesioginiame ir netiesioginiame padėjime prieš *e* gali būt ir palatališkas. Svetimuose žodžiuose *l* padėjime prieš *e* visuomet yra palatališkas.

Iš mūsų Laikraščių.

Lietuvoje vėl aštryn eina kova lietuvių su lenkais, kuri buvo jau šiek tiek aprimusi. Vilniuje, kaip žinoma, vyskupiją valdo sulenkėjęs lietuvis kun. Michalvičius, kuris netik nedaboją teisybės ir neduoda į lietuviais apgyventas parapijas lietuvių kuningų, bet tyčia juos iškelia į lenkiškas parapijas, o pas lietuvius siunčia nemokančius kalbėti lietuviškai. Toksai neteisingas ano kuningo elgimos su lietuviais sukeldino prieš jį ir jo lenkinimo politiką Lietuvos laikraštiją. Iš "Vilties" išskaitėme, kad kun. Tumas, užklaustas vyskupijos administratoriaus (užklausimas parašytas rusiškai) paaiškinimo dėl tūlių užmetimų, daromų administratoriui "Viltyje", drąsiai atsakė ne tuo pat keliu,

kokių buvo užklaustas, bet viešai, laikraščio skiltyse. Toksai drąsus kun. Tumo pasielgimas buvo alyva į ugnį. Sukilo lenkai ir sulenkėję lietuviai kuningai prieš lietuvius, o ypač prieš kun. Tumą, kuriam priminė jo, kaip kuningo, pareigas, priminė tam tikrus paragrafus iš kanoniškų teisių, kuriuose kalbama apie paklusnumą dvasiškai valdžiai ir tt. Kiti, pvzd. kun. Černiavskis, taip užsipuolė ant kun. Tumo, kad dalykas gali atsidurti teisme. Bene bus tai dar pirmutinis taip drąsus ir pagirtinas lietuvių kuningo viešas pasipriešinimas savai vyriausybei, kuri mindžioja tautos tiesas. Ginčiuose "Vilties" su lenkiškais laikraščiais vienos tik "Lietuvos Žinios" išsireiškė; jų mintį atkartoją "Lietuvos Ūkininkas". Kuninginiai laikraščiai, einanti Kauno ir Seinų vyskupijoje, į ginčus nesikiša*.

padėjime prieš *e* yra palatališkas.

Lietuvių Mokslo ir Dailės Draugijų namams statyti, yra renkamos aukos jau metai laiko. Iki šiam laikui surinkta suviršum 7.000 rublių, bet to yra mažai. Dabar L. Mokslo Draugijos komiteto pirmininkas, D-ras J. Basanavičius beveik visuose lietuvių laikraščiuose atsiliepia į visuomenę, prašydamas neužmiršti tų draugijų namų ir, siunčiant savo prenumeratą už laikraščius, nors kelis skatikus paaukoti ir tam tikslui.

Draugijos 47-me numeryje randame du gana aktyvu straipsniu: kun. P. Bučio *Bažnyčios gyvybės jėga*, ir prof. kun. K. Šaulio, *Katalikų mokintuvė*. Iš pirmojo straipsnio išskaitome, kad bažnyčios gyvybės jėga gerus kultūros vaisius pasisavinanti ir vienur rastuosius praplatinanti visur; ji esanti taip galinga, kad įveiksianti kliūtis, kurias stato mokslas, viešpatijos galybė, tautiečių neapykanta, žemos visuomenės prietarai ir socialinė tvarka. O tos gyvybės jėgos turtinamumą ir tobulumą liūdija katalikų *vienuolių daugybė ir įvairybė*. Stebėtina, kaip dar bažnyčios apgynėjai nemato, kad bažnyčia neįveikia kliūčių, kurias stato mokslas; ji tik apsirubežiuoja nuo jo tvora, iškeikia iš ir kaip įmanvdamą stergiasi atitraukti nuo tyro mokslo savo narius; juk net patiems kuningams yra draudžiama skaityti tam tikri moksliški veikalai, kuriuose nors kiek randasi argumentų prieš bažnyčios mokymą. O sulig "vienuolių daugybės ir įvairybės" — nėra ko girties; vienuolija dabar — tai votis ant bažnyčios kūno. Jokia organizacija negali būti dora, jei jos sveiki sąnariai nieko patįs neveikia, ir minta svetimo triūso vaisiais, gyvendami liuone ir paleistuvybėje.

Antras straipsnis — pavestas darbo klausimui, kaip jį katalikų bažnyčia supranta ir kaip aiškina. Straipsnio pabaigoje, skirsnyje *Bažnyčia ir tautinis ūkininkavimas* štai ką skaitome:

* Gauta jau žinia, jog kun. J. Tumą, reikalaujant Michalkevičiui, atšaukė iš Vilniaus Kauno vyskupas.

“Bažnyčia yra viršprigimtinė institucija; todėl apskritai sakant, Bažnyčiai nebūtų ko rūpintis tautų ekonomija lygiai taip jau, kaip ji nesirūpina atskirų žmonių ūkėmis arba valdymu kokios nors akcionerinės bendrovės. Bet Bažnyčia turi pasiuntinybę mokyti Kristaus mokslo teisių, kurios apima ir ekonominių reikalų sritį tiek privatinio, tiek tautinio ūkininkavimo; ji turi pareigą jausti, idant tos teisės nebūtų aplenkiamos, bet pildomos ir taikomos prie visų galimų sąlygų. Todėl jai pradedama skelbti ir taikinti doktrinos, nesutinkančios su krikščionių teisės mokslu, tuomet, ir tikrai tuomet, Bažnyčia turi teisę pakelti savo balsą, perspėdama, kad neįvyktų kas priešinga Dievo teisei. Kaip visuose žemės reikaluose, taip lygiai ir ūkininkavime, privatiname ar tautiniame Bažnyčiai tepriklauso tik *įtarpinė valdžia* (pašliaunioji valdžia, *potestas indirecta*)”.

Matome iš tų žodžių bažnyčią esant tikrai dabotoją Kristaus mokslo teisių; ji jaučia, “idant tos teisės nebūtų aplenkiamos”, kad neįvyktų kas priešinga Dievo teisei; bažnyčia — “viršprigimtinė institucija”, kuriai “nebūtų ko rūpintis tautų ekonomija...” Mums matosi, kad ne taip yra. Bažnyčia, besikišdama į tautų ekonomiją, nedaboją Kristaus mokslo teisių ir nežiūri, kad kas priešinga Dievo teisei neįvyktų. Jai rūpi palaikyti ir padidinti savas ūkis. Tas ant pirmo plano. Kristaus mokslo teisėse neužeisime niekur, kad būtų giriama vergija, o vergiją bažnyčia labiausiai protegavo, jos vienuoliai ilgus metus pirkliaavo vergais, nors tas priešinosi ne tik viršprigimtinėms, bet ir prigimtoms žmogaus teisėms. Dievo teisei negali būti nepriešinga ypatų nelygybė, turtų nelygybė ir kylančios iš to skriaudos; vienok bažnyčia nėra pakėlusį prieš tai balso, jai kur išsireiškė par sučiauptas lūpas, tai visgi stengėsi apginti viešpataujančią klesą. Tame tatau pasistengime apginti viešpataujančią klesą ir yra didžiausia bažnyčios gyvybės jiega.

Visai negalima sutikti su tuo, kad katalikai “tiek tepriguli nuo bažnyčios valdžios, kiek iškilsta abejonė dėl įgavimo ir turėjimo turtų arba dėl ekonominio stovio pagerinimo: ar jie sutinka su krikščionių moraline teise ar nesutinka; o tuo atžvilgiu visas ūkiškasis veikimas apskritai, tiek pavienių žmonių, tiek draugijų, yra pasidavęs Bažnyčiai” — mes žinome, kad vienas tik bažnyčios ūkiškasis veikimas nesutinka ne tik su krikščionių moraline teise, bet ir, apskritai sakant, vargiai tepripažįsta bent kokias moralines teises. Gi kas belieka sakyti apie ūkį, nepriklausantį bažnyčiai?

ŠIS BEI TAS.

Katalikų Bažnyčios vyriausybė. Katalikų bažnyčia, kaip žinome, turi milžiniškus turtus visoje pasaulėje, pradėjus nuo senosios Europos ir užbaigus salomis, kurios atidengta dar ne per senai. Suvienuytose Valstijose pirma katalikų vyskupija tapo įrengta tiktai 1790 m. ir ją apėmė vyskupas John Carroll; jam tuokart priklausė tiktai 20 kuningų ir 30.000 “viernųjų.” Vyskupo Carroll’io “kalkulacijoms”, anot “New Americanized Encyclopaedia”, pasidėkavojant, tamsai skaitlius pasikėlė dar jam tebegyvenant iki 44.000. 1896 m. jau randama Sum. Valstijose 12.000.000 katalikų, kuriuos gano 10.348 katalikiškų kuningų, pasivedančių 14 archyvyskupijų, 68 vyskupijų su 72 vyskupais, 4 vikarijatomis ir 1 prefekturai.

Gi iš viso pasaulyje archyvyskupijų, vyskupijų, prefektorijų ir vikarijatų buvo tais metais 976! Padalinti jie yra šitaip:

	archyvyskupijų	vyskupijų
Anglija (su Vengrija)	11	44
Beligija	1	5
Prancūzija	17	67
Vokietija	5	21
Anglija (Škotija ir Airija)	7	45
Graikija	3	5
Holandija	1	4
Italija	49	222
Rumunija ir Serbija (po 1)		2
Bulgarija	1	1
Portugalija	1	9
Rosija (su Lenk. ir Liet.)	2	13
Ispanija	9	45
Šveicarija	—	5
Turkija (Europoj ir Azijoje)	5	5
Japonija	1	3
Rytų Indija	9	22
Persija	—	1
Be to Chinuose ir abelnai Azijoje randasi įzymus skaitlius prefektūrų ir vikariatų.		
Afrika	2	11
26 vikariatai ir 20 prefektūrų.		
Australija	5	14
4 vikariatai ir 1 prefektūra.		
Naujoji Zelandija, Filipinai ir kitos salos	2	7
10 vikariatų ir 2 prefektūros.		
Kanada	7	21
3 vikariatai ir 1 prefektūra.		
Suvienuytos Valstijos	14	68
4 vikariatai ir 1 prefektūra		
Mexico	6	21
Vidurinė ir Pietinė Amerika	14	66

Iš viso 173 archyvyskupijos, 729 vyskupijos, 47 vikarijatai ir 27 prefektūros. Vien tik Suvienuytose Valstijose katalikai 1896 m. turėjo 9.500 bažnyčių ir 5093 koplyčių.

Iš kultūrinių dvasiškijos darbų (Suv. Valstijose) minima štai kas: katalikų dvasiškija (ne savo bet žmonių aukautais piningais) užlaikė (ir-gi 1896 m.)

243 prieglaudą ir 836 kitokias labdaringas institucijas, kuriose auklėta 34.064 vaikai. Greta to parapijinių mokyklų buvo 3.361; vidurinių mokyklų — 187 vaikinams ir 633 mergaitėms; čia mokinosi 796.348 vaikai. Prie šių skaitlinių reikia pastebėti, kad katalikų dvasiškija didesnę atidžią atkreipia į lavinimą mergaičių negu vaikiukų. Mat ant moteriškosios lyties ji mano remti bažnyčios ateitį. O juk tą patį moterį katalikiškoji bažnyčia yra nustumusi nuo jai prigulinčios papėdės visuomeniškame gyvenime.

Gaila, kad mūsų laikraštija iki šiam laikui nepasirūpino surinkti tikrą statistiką apie bažnyčias Lietuvoje ir Amerikoje. Ypač būtų naudinga ir akyva matyti skaitlinės iš Amerikos. Jai kuris laikraščių pasirūpintų tą klausimą pakelti ir įvykinti, su laiku būtų galima nors apčiuopa žinoti ar didelis lietuvių sukrautasai turtas yra pavestas globai svetimtaučių vyskupų, kiek lietuvių prisilaiko bažnyčios, kaip dauginasi skaitlius čion apsigyvenusių lietuvių vien iš jų pačių, nerokuojant naujai atkeliaujančių ir t.t. ir t.t.

* * *

Kubikinė mylė. Daug sykių yra vartojami žodžiai: kubikinė mylė. Bet ką tai reiškia, kiek savyje gali talpinti kubikinė mylė — be tam tikro apskaitliavimo žinoti sunku. Kad geriaus suprasti kubikinę mylę, pabandykime ją subūdavoti, žinoma, vaidentuvėje. Pastatykime šulą vienos mylės augštą; nesijuokkite — vienos lietuviškos (7 varsnų) mylės šulą; o kaip atrodytų toks augštas šulas? Ir gi pavyzdžiu pasinaudokime. Išvaizdinkime sau, kad šulo vietoje stovi žmogaus stovyla, turinti nuo kulnų iki viršugalviui vieną mylę. Tokioje stovyloje nuo žemės iki kelių bus ketvirta dalis mylės arba netoli 2000 metrų; augščiausias pasaulyje būdinkas, Eifelio bokštas turi augščio 300 metrų, tad, norint pasiekti tos stovylos kelį, reikia pastatyti viens ant kito šešius tokius bokštus, kaip Eifelio. Pasakius, kad reikia 25 pyramidas sustatyti vieną ant kitos ir tik tuokart bus galima pasiekti klubai, paaiškės stovylos augštumas. Reiktų kalnai statyti, kad gerai išmatuoti stovylą; o ir iš kalnų vienas tik Everestas, arba Gaurizankaras, Himalajų kalnyne siekia 1-6 mylės. — Dabar pamįslykime, kad mylės atstume nuo to šulo turime kitą tokį pat šulą, ir prie tudviejų šulų primušikime lentas, nuo žemės iki viršūnei, tokiu būdu gausime tvorą vienos mylės ilgą ir tiek pat augštą. Bus tai kvadratinė mylė.

Jai kas tokią tvorą pastatytų — tai įvyktų tokios permainos oro iš abiejų pusių tvoros, kad sunku ir įtikėti; šiaurinėje pusėje būtų baisiai ilga žema,

iš pietų pusės labai ankstyva ir karšta vasara; balandžio mėnesyje vienoj pusėj tvoros žmonės maudytųsi upėse, o antroj pusėj — čiuzinėtų ant ledo. Bet grįžkim prie tvoros. Išsivaizdinkime keturias tokias tvoras, sukalkime (mintyje) iš jų dėžę ir padirbkime tai dėžei viršelį, kurs ir-gi turės mylę ilgio ir tiek pat pločio. Tokia dėžė užims vietą, lygią vienai kubikinei mylei. Žinodami, kas tai yra kubikinė mylė, pažvelgkime, kas galima sutalpinti į tą mylę.

Imkime viską, kas po ranka. Sumeskime int dėžę Berlyną, Londoną, Paryžių, New Yorką, Chicago, Peterburgą, visus miestus ir miestelius (tačiau visa tai, kas tose vietose yra žmonių padarytą; namai, bažnyčios, tiltai, dirbtuvės ir t.t.), suverskime ten kaimus, visus pasaulės geležinkelius, visus milžiniškus laivus, galų gale senovės piramydas, pylių griuvėsius, Chynų garsiąją sieną, — mūsų dėžė nebus pripildyta iki pusei. Sukračius, kad viskas gludžiai sugultų, bandykime pripildyti tą dėžę žmonėmis. Pridengkime miestus ir viską, ką sumetėm, šiaudais; pasirodo, kad visoje pasaulėje nėra tiek šiaudų, kad žmonišką patalą padarius dėžėje; tad prisieina rinkti lapai. — Kiekvienam žmogui reikia vietos apie 60 centimetrų į platumą; tatai palei vieną sieną dėžės mės suguldysime 12.000; duodant žmogaus vidutiniškam ūgiui du metru, galima sutalpinti dėžėje ant "patalo" 4000 tokių eilių po 12.000 žmonių; tokiu būdu sutilps žmonių pirmoje eilėje 48 milijonai, beveik visi visos Vokietijos gyventojai. Visą tai pridengus kuo nors minkštu (bent pėdą augštai), guldykime kitus žemės gyventojus. Kad sutalpinti visus pasaulės žmones prireiktų 20 tokių eilių, po 4.000 "ezių" vienoje, kitaip sakant visi žmonės užims apie 60 pėdų dėžėje, tai pripildymui dėžės reiktų 200 sykių daugiau žmonių, negu dabar jų gyvena ant visos žemės. Kuogi prikimšti dėžę, kad ji būtų pilna? Jai sudėtume į dėžę visus gyvūnus: šlapius, nosragius, kupranagarius, asilus, mulus, arklius, karves, avis ir t.t., visus paukščius, visas žuvis, visus driežus, gyvates ir žalčius, abelnai visa tai, ką mės gyvūnais vadiname, — mūsų dėžė dar nebus pilna! — Tiek tatai gali sutalpinti viena kubikinė mylė. O juk mūsų žemė galima būtų supjaustyti ant 2.560 milijonų tokių gabalų, kaip kubikinė mylė. Gi saulė susideda iš 3.500 bilijonų kubikinių mylių įkaitintos medžiagos. Akyvaizdoje tų milžiniškų skaitlinių ar neatsinorės mums vadinties pasaulės valdonais ir sutvėrimų vainiku? Visatoje mės neatsveriamo tiek, kiek mūsų akyse atsveria mažiausia akim užmatoma dulkė.

(Pagal D-rą A. Bernšteiną).